

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

SALAH NEVRES'İN ŞAIRLİĞİ

Aran ADNAN RIDHA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

SALAH NEVRES'İN ŞAIRLİĞİ

Aran ADNAN RIDHA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZPAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2021

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Mustafa APAYDIN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZPAY

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

.../.../2021

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2021

Aran ADNAN RIDHA

ÖZET

SALAH NEVRES'İN ŞAIRLİĞİ

Aran ADNAN RIDHA

Yüksek Lisans, Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Bedri AYDOĞAN

Temmuz 2021, 105 sayfa

Bu araştırma, Irak coğrafyasında yaşayan Türklerin oluşturduğu Irak Türkmen edebiyatı şairlerinden Salah Nevres'in şiirlerini tema, biçim ve üslup bakımından incelemek amacıyla ortaya konuldu. Serbest şiirleriyle Irak Türkleri arasında yeni edebiyatın en tanınmış temsilcilerinden olan Salah Nevres Irak Türkmen edebiyatının yeni dönem şairlerindedir. Araştırma, giriş, kuramsal açıklamalar ve ilgili araştırmalar, yöntem, bulgular ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde problem, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve sınırlılıklar belirtilmiştir. Kuramsal açıklamalar ve ilgili araştırmalar bölümünde Irak Türkmenleri, edebiyatları ile Salah Nevres'e dair bilgi verilmiştir. Yöntem bölümünde araştırmanın yöntemi belirtilmiştir. Bulgular bölümünde Salah Nevres'in şiirleri tema, biçim ve üslup bakımından incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise Salah Nevres'in şairliğine dair tespitler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Salah Nevres, Irak Türkmen şiiri, Irak Türkmen edebiyatı, Türk edebiyatı.

ABSTRACT**POETRY OF SALAH NAVRAS****Aran ADNAN RIDHA****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Lecturer Bedri AYDOĞAN****July 2021, 105 pages**

This research was put forward to examine the poems of Salah Nevres, one of the poets of Iraqi Turkmen literature, formed by the Turks living in the Iraq geography, in terms of theme, style and style. Salah Nevres, one of the most well-known representatives of the new literature among Iraqi Turks, is one of the new era poets of Iraqi Turkmen literature. The research consists of introduction, the theoretical explanations and related research, method, findings and conclusion sections. In the introduction part, the problem, the purpose of the research, the importance and limitations of the research are stated. In the theoretical explanations and related studies section, information was given about Iraqi Turkmens and their literatures and Salah Nevres. The method of the research is specified in the method section. In the Findings section, Salah Nevres's poems were examined in terms of theme, form and style. In the conclusion part, the determinations regarding the poetry of Salah Nevres are listed.

Keywords: Salah Nevres, Iraqi Turkmen poetry, Iraqi Turkmen literature, Turkish literature.

ÖNSÖZ

Bir anlaşma ve iletişim aracı olmasından ziyade dil, her millet için tarihî bir kültür mirası olarak özel bir değer taşımaktadır. Asırlar boyu dillerin gelişmesinde önemli bir rolü olan edebiyat ise dil ile aynı değeri kazanmaktadır. Edebiyat sayesinde insanların iletişim ve anlaşma şekli asırlardan beri gelişmektedir.

1920’li yıllardan beri Irak’ta her türlü yok etme ve asimile hamlelerine karşı varlık mücadelesi veren Irak Türkmenleri için dil ve edebiyat, varlıklarını muhafaza etmek için keskin bir silah haline gelmiştir. Dolayısıyla Irak Türkmenleri için dil ve edebiyat özellikle çok daha büyük bir anlam kazanmıştır.

Bu çalışmada, Irak Türklerinin kültürü ve edebiyatının en sıkı baskı altında kaldığı dönemlerde yetişen ve Irak Türkleri arasında yeni Türk edebiyatının öncülerinden biri olan edebiyatçı şair Salah Nevres’in hayatı ve eserleri incelenmiştir. Çalışmada Irak Türkmenlerine, Irak Türkmen edebiyatına, şairin hayatı ve eserlerine dair bilgilere yer verilmiş; sonrasında eserleri tematik, biçimsel, dil ve üslup incelemesi esaslarında dayalı olarak incelenmiştir. Tüm bunlarla birlikte Irak’ta yaşayan, ana dili olarak Türkiye Türkçesinin Irak ağzını konuşan ve günümüzde standart dil olarak Türkiye Türkçesi yazı dilini kullanan Türkler kendilerini “Türkmen” olarak adlandırır, aynı zamanda etnik olarak Türkiye’deki Türklerden ayrı saymazlar. Bundan ötürü bu çalışmada geçen Türk, Türkmen, Irak Türkü, Irak Türkmeni gibi etnik adlandırmalar Irak’ta yaşayan Türkmenleri kastetmektedir. Türkmenlerin yalnızca Irak’ta olmayıp Dünya’da pek çok bölgede yaşadıklarından daha çok özellikle “Irak Türkü/Türkmeni” adlandırması tercih edilmiştir.

Türkiye’de eğitimime başladığımdan beri eleştirileri, öneri ve fikirleri ile sürekli yolumda ışık tutan, her türlü şart altında yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Bedri Aydoğan hocama teşekkürü borç bilirim.

Aran ADNAN RIDHA

Adana / 2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Sınırlılıklar	3

BÖLÜM II

IRAK TÜRKMENLERİ, IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI TARİHÇESİ VE SALAH NEVRES

2.1. Irak Türkmenleri	4
2.1.1. Türkmen Adı.....	4
2.1.2. Irak Türkmenlerinin Varlığı	4
2.1.3. Irak Türkmenlerinin Eğitimi.....	6
2.2. Irak Türkmen Edebiyatı Tarihçesi	8
2.2.1. Irak Türkmen Basını	13
2.3. Salah Nevres'in Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri.....	19
2.3.1. Hayatı ve Edebî Kişiliği.....	19
2.3.2. Eserleri	21
2.3.2.1. Aynada Zaman	21
2.3.2.2. Uzaktan Geliyorum	21
2.3.2.3. Pencere	22
2.3.2.4. Vatan Bende Yaşıyor	22
2.3.2.5. Üç Yerli Piyas	22

BÖLÜM III

TEMALAR

3.1. Temalar	23
3.1.1. Aşk	23
3.1.2. Savaş	34
3.1.3. Üzüntü.....	41
3.1.4. Memleket Sevdası.....	45
3.1.5. Şikayet	54
3.1.6. Gurbet	58
3.1.7. Kader.....	63
3.1.8. Türklük.....	65
3.1.8.1. Türk Dünyası	66
3.1.8.2. Türkmeneli.....	68
3.1.9. Vatan.....	74
3.2. Biçim.....	75
3.2.1. Nazım Biçimi	76
3.2.1.1. Dörtlükler.....	77
3.2.1.1.1. Çapraz Kafiye	77
3.2.1.1.2. Sarma Kafiye	78
3.2.1.2. Beşlikler	78
3.2.1.3. Serbest Nazım Şekli.....	80
3.2.1.4. Hacim Bakımından Şiir	84
3.2.1.4.1. Kısa Şiir	84
3.2.1.4.2. Uzun Şiir	85
3.3. Dil ve Üslup	86
3.3.1. Dil	86
3.3.2. Üslup.....	87

BÖLÜM IV

SONUÇ

100

KAYNAKÇA	102
ÖZ GEÇMİŞ	105

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Irak Türkmenlerinin yaşadığı bölge 1914 yılında İngiliz işgali altında kalmış olduğundan coğrafi olarak Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır. İngilizler tarafından kurulan yeni yönetimin baskısı altında kalan Irak Türkmenleri bağımsız bir edebiyat oluşturmaya mecbur edilmişlerdir. Buna rağmen 1914'ten itibaren günümüze kadar Irak Türkmenleri Türk edebiyatının bir parçası olarak gerek Arap alfabesiyle gerek günümüz Türkçesiyle birçok edebi türde eserler vermişlerdir. Fakat Osmanlı Devleti ile bağlantısı kesilen bu topraklar Türk edebiyatından haberdar olamamıştır. Yıllarca süren siyasi nedenlere dayalı bu kopukluğu zaman zaman kırarak bazı Türkmen edebiyatçıları Türk edebiyatına tanıklık etmek için Türkiye'ye gelmişler ve Türkiye'de bir süre yaşamışlardır. Bu vesileyle Irak Türkmenleri yeni Türk edebiyatına tanıklık etmiş ve yeni tarzlarda eserler vermeye başlamışlardır. Bu edebiyatçıların önde gelen isimlerinden biri olan şair Salah Nevres, Irak Türkmen şairleri arasında serbest şiir tarzında eser veren usta şairlerden biri olarak bilinmektedir.

Şair Salah Nevres 4 Nisan 1941 yılında Kerkük'te doğmuş, eğitimine Kerkük'te başlamış, Kerkük Öğretmenler Okulundan mezun olmuş ve 1987 yılına kadar öğretmenlik yapmıştır. Şiir alanında serbest şiirleriyle Irak Türkleri arasında yeni edebiyatın en tanınmış temsilcisi olmuştur. Şair Salah Nevres diğer şiir tarzları ve tiyatro alanında da eserler vermiştir.

Bu tezde hakkında daha önce hiçbir akademik araştırma yapılmayan Salah Nevres'in hayatı ve şairliği incelenmiştir. Salah Nevres'in şiirlerini çeşitli yönleriyle inceleyerek Irak Türkmen edebiyatında yeni edebi tarzların hangi zorluklarla karşılaştığını, bu zorlukları Salah Nevres'in nasıl aştığı Nevres'in açısından Irak Türkmenlerinin Türk dünyası edebiyatındaki gelişmeleri nasıl takip ettiğini ve uzun süre kopukluktan sonra aradaki farkı nasıl kapatacağını anlamaya çalışacağız.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı öncelikle Irak Türkmenlerinin edebi tarihini inceleyerek Irak Türkmen Edebiyatının kuruluşu ve gelişimi hakkında bilgi vermek ve Türk

Edebiyatında hakkında hiçbir araştırma yapılmayan Irak Türkmenlerinin yeni edebiyatçılarından öncülerinden olan gurbetçi usta şairi Salah Nevres'in hayatını ve şairliğini tüm yönleriyle ele almaktır.

Bunun yanı sıra, hayatının büyük kısmını gurbette geçiren Salah Nevres'in şiirlerinde gurbet temasının neden sıkça yer aldığı, gurbetten nasıl etkilendiği çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada aşağıdaki sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır.

1. Salah Nevres'in şiirlerinde gurbetin etkisi ne kadardır?
2. Salah Nevres'in şiirlerinde vatan sevdası ne kadar önem taşımıştır?
3. Salah Nevres şiirlerinde Türkçülüğü nasıl değerlendirmiştir?
4. Salah Nevres'in şiirlerinde aşk ne kadar yer tutmaktadır?
5. Salah Nevres'in şiirlerinde barış konusu nasıl işlenmiştir?
6. Salah Nevres'in şiirlerinde özlem ve gurbet temasından etkilenme söz konusu mudur?
7. Salah Nevres şiirlerinde sadece kendi yaşam hikâyesini mi anlatmıştır?
8. Salah Nevres Türk edebiyatında hangi şairlerden etkilenmiştir?
9. Salah Nevres'in şiirlerinin Irak Türkmen edebiyatındaki yeri ve önemi nedir?
10. Salah Nevres şiirlerini hangi nazım biçimi ve türleriyle yazmaktadır?
11. Salah Nevres şiirlerinde nasıl bir üslup kullanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Salah Nevres yeni Türkmen edebiyatının en tanınmış temsilcilerindedir. Türk edebiyatçılarından Namık Kemal, Tevfik Fikret, Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Veli Kanık ve Cahit Sıtkı Tarancı gibi isimlerden etkilenerek Irak Türkmenlerini uzun süren kopukluktan sonra yeni Türk edebiyatıyla ilk tanıştıranlardan olmuştur. Salah Nevres, Irak Türkmenleri arasında gerek serbest şiirleri ile gerek diğer edebi eserleri vesilesiyle ün salmış ve Türkmen edebiyatçılarından arasında araştırılmaya değer bir önem kazanmıştır. Bu yönüyle bu çalışma Salah Nevres hakkında yapılacak olan olası çalışmalara kaynaklık edebilecek bir nitelik arz eder.

1.4. Sınırlılıklar

Bu yüksek lisans tezinde önce genel olarak Türkmen Edebiyatı ve Türkmen Edebiyatında yeni edebî türler hakkında araştırma yapıp bilgi verilecektir. İkinci aşamada Salah Nevres'in hayatı ve şiirleri ele alınacaktır. Nevres'in yazmış olduğu manzum eserlerinin ilk basımı Arap alfabesiyle yapıp 2012 yılında Türkiye Türkçesine çeviri yazısı yapılan kitaplarından, 66 şiir 100 sayfadan oluşan *Aynada Zaman* (1972), 65 şiir 90 sayfadan oluşan *Uzaktan Geliyorum* (1980), 90 şiir 122 sayfadan oluşan *Pencere* (1989) ve tek baskılı günümüz Türkçesiyle yazılan *Vatan Bende Yaşıyor* (2011) adlı dört şiir kitabı tematik, biçimsel ve üslup yönlerinden incelenmiştir. Şairin düşünce ve duygularının daha iyi kavranması açısından günlükleri, anıları, makaleleri ve üzerine yazılmış makaleler araştırılmıştır. Salah Nevres'in, şiirlerini yazarken gördüklerinin, yaşadıklarının ve özellikle gurbetin etkisinin ne kadar olduğu ölçülmeye çalışılmıştır. Şiirlerini incelemeyen önce şairin hayatı incelenerek yaşadığı döneminin sosyal, siyasi vb. özellikleri göz önünde tutulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM II

IRAK TÜRKMENLERİ, IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI TARİHÇESİ VE SALAH NEVRES

2.1. Irak Türkmenleri

2.1.1. Türkmen Adı

Türkmen kelimesinin kökenine dair tarihçelerin farklı görüşleri vardır. Kafesoğlu, Türkmen kelimesinin X. yüzyılın 2. yarısında Hazar-Aral kuzeyi düzlüklerinde büyük bir siyasi teşekkül vücuda getirmiş olan Oğuzlar tarafından kullanılmaya başlandığını söyler (Kafesoğlu, 1984: 26). En çok kabul gören görüş olarak Sümer, Oğuzlardan Müslümanlığı kabul eden gruplara, onları gayri Müslim kardeşlerinden ayırt etmek için, Maverâünnehir Müslümanlarınca Türkmen denildiğini söyler (Sümer, 1992: 60). Irak Türklerine gelince, 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Irak Türkleri Türkiye'den koparılıp Irak vatandaşı olarak varlıklarını sürdüren "Türkmenler" uzun yıllar "Türkler" diye adlandırılmıştır. 1958 yılında krallıktan cumhuriyete geçen Irak'ta, cumhuriyetin kuruluşundan bir yıl sonra 1959'da Irak Türklerinin Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını koparmak amacıyla Irak Türkleri için ilk defa devlet tarafından resmî olarak "Türkmen" denilmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2006: 28).

Daha önce de 1922-1923 yıllarında Lozan Konferansı sırasında Irak Türkleri için "Türkmen" kelimesi İngiliz heyeti tarafından ifade edilmiştir. O zaman Türk heyeti başkanı olan İsmet Paşa, "Türkmen" ve "Türk"ün eş anlamlı olduğunu, bu anlamda Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını, sonuçta bunun bir politik manevra konusu yapılamayacağını ileri sürmüştü. Böylece İngiliz tezi, daha o sıralarda çürümüştü (Saatçıl, 2003: 11).

2.1.2. Irak Türkmenlerinin Varlığı

Bugünkü Irak devletini sınırlayan bölgeye eskiden Mezopotamya veya iki nehir arası adı verilmiştir. Yani Asya okyanusunun batısı kapsamında Dicle ve Fırat arasında hasrolan bölgeye Irak adı verilmiştir.

Gerçekte Irak doğal yapısı, coğrafi konumu ve tarihi gelişimiyle üç ayrı parçadan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, Fırat ve Dicle nehirlerinin birleştiği (kornada) Basra körfezine kadar meydana getirdikleri delta üzerindeki Bağdat-Basra bölgesi ve çevresidir.

Geçmişte Irak-ı Arap (Arap Irak'ı) denilen bu bölge Arap nüfusunun çoğunlukla bulunduğu ve Irak'ın merkezi durumunda olduğu alandır.

Irak'ı teşkil eden ikinci yapı ise Fırat ve Dicle arasında kalan (el-Cezire) veya Batılı kaynakların “Mezopotamya” adını verdikleri bölgedir. İşte bu alanda Türk, Türkmen nüfusu çoğunluktadır. Bir süreçte yer üstü ve yeraltı kaynakları zengin ve verimli topraklar olarak bu bölgelerde yaşamışlardır. Üçüncü parça (el-Cezire) veya Mezopotamya'nın kuzeyinde bulunan ve el-Cibal denilen dağlık alanlardır.

Irak'ta Türk Türkmen varlığı çok eskilere dayandığı türlü ve muhtelif kaynakların günümüze kadar bize ulaşan zengin bilgilerdir. Türklerin Irak'a ilk yerleşmeleri Hicri 54 Miladi 674 tarihlerine kadar uzanıp gittiğini Irak Türkmenlerinin tanınmış bilim adamı Suphi Saatçi Irak'ta ilk Türk varlığını kitabında şöyle açıklıyor:

Emevihalifesi Muaviye tarafından Horasan'a gönderilen Ubeydullah bin Ziyad yirmi bin kişilik ordusu ile Ceyhun nehrini geçerek Buhara'ya yönelir. Beykenti'de geçen komutan Ubeydullah'ın Buhara'ya yaptığı saldırılar karşısında Buhara prensesi Hatun emrindeki Türk kuvvetleri ile şiddetli çarpışmalardan sonra sulh yapmak zorunda kalmıştır. Bu arada sulh biter bitmez Ubeydullah yanına aldığı Türk askerlerini Irak'a götürerek Basra bölgesinde iskân ettirir.

Arap komutan Ubeydullah Basra'ya gönderdiği askerlerin sayısının iki binin üstünde olduğunu bazı kaynaklardan anlaşıldığını görüyoruz. Ubeydullah'ın getirdiği bu askerlerin hususiyetlerine gelince çok yiğit askerler olarak ok atmakta pek mahir buldukları bilinmektedir. Bu Türk okçularından Yemame'de asi bulunan Arap bedevilerinin bastırılmasında yararlanıldığı bilinmektedir. Türklerin üstün savaş yetenekleri ve ok atmaktaki maharetleri, İslam kumandanlarının dikkatini çekmiş ve onları ordularına almalarına yol açmıştır. Böylece hayatlarını savaşlarda geçiren Türk askerleri henüz okçuluk sanatını bilmeyen Arap askerlerini eğitmeyi başarıyorlardı. Türklerin Irak'a gelişleri Abbasi dönemine rastlar. Halife Mutasam'ın devrinde vuku bulan siyasi olaylardan dolayısıyla Türkmen yerleşiminin yoğunlaştığı görülür.

Abbasi halifesi Mutasam zamanında ise Türklerin Abbasi ordusuna katılmalarına çok önem verildi ve Suğd, Fergane, Esruşene, Taşkent gibi Türk yurtlarından yüksek kabiliyetli subaylar getirilerek orduya kayıtlarını yazdılar. Hicri 211 (miladi 836) yılında Halife Mutasam'ın emriyle Türk askeri için Samarra şehri tesis edildi. O zaman yetmiş bin nüfusu kapsayan bu şehir yarım asır müddetçe hilafet merkezi haline geldi. Mutasam, vasık ve mütevekkil Halifelerin dönemlerinde çok sayıda Türk kumandanlarının nüfuzları artarak içinde Afşin, Aşans, Büyük Boğa, Küçük Boğa, Vasıf gibi komutanlar yönetimi

yavaş yavaş ellerine almışlar ve devlete her yönden hizmet etmişlerdir. Hatta devletin iç meselelerinden başka Bizans'a karşı yapılan akınlarda büyük başarı elde etmişlerdir. Türklerin bu başarısı karşısında Abbasiler arasında Türkleri öven şairler ve tarihçiler buna ilaveten yüksek ahlâk ve fazilet sahibi olduklarını dile getirmişlerdir.

Abbasi halifelerinden Mutasam'ın annesi Türk olduğu için daha genç yaşta iken Türk sever ve yanında bulundururdu.

Türklerin muhtelif dönemlerde Irak'a gelişleri muhtelif sebeplerden dolayı meydana gelmiştir. Bu gelişlerinin en büyük sebebi askere alımları ve gittikleri yere ailelerini de kendileriyle götürmeleridir. Buna ilaveten onların göçleri çoğu zaman ticaret amacıyla ve Irak topraklarında muhtelif zamanlarda kurulan Türkmen hükûmetlerine yardım etme amacıyla taşıyordu.

Bilindiği gibi Türkmenler, Irak'ın kuzeyinde dağlık bölge ile düzlük bölge arasında kuzey batıda Suriye sınırlarından başlayarak güney doğuda İran sınırlarına kadar uzanan engebeli, verimli ve her yönüyle zengin olan arazilerde yaşamaktadırlar. Türklerin yaşadığı batıda Telafer kasabasından başlayarak Musul, Erbil, Altun Köprü, Kerkük, Duhok, Tuzhurmatu, Kifri, Hanekin, doğuda Mandeli ve Aziziye'ye kadar şehir ile kasabaları ve çevrelerindeki yüzlerce köyün teşkil ettiği bölgeye Türkmeneli bölgesi denilir. Irak'ta Türkmenlerin sayısı üç milyon civarındadır.

Irak devletinin uluslararası ve kamuoyu tarafından 1957 sayımlarına göre ülke nüfusunun yüzde 13'ünü Türkmenler teşkil etmiştir. Türkmenlerin kültür merkezleri sayılan Kerkük, Erbil şehirleri, Telafer ve Bağdat ilçeleri Türkmenlerin çoğunlukla yaşadıkları bölgelerdir.

2.1.3. Irak Türkmenlerinin Eğitimi

1918 Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı topraklarının bir parçası olan Irak'ta, eğitim sistemi olarak Osmanlı medrese eğitimi uygulanmaktaydı. Dolayısıyla Irak'ın bir parçası olan Türkmenler, aynı mahalle mektepleri ile Selatin Camii'ndeki külliye ve medreselerde eğitim almaktaydı. 1890 yılında Musul, Kerkük ve Süleymaniye sancaklarından oluşan Musul vilayetinde 3 ortaokul, 107 ilkokul ve 65 medrese bulunmaktaydı. Bu eğitim şekli Irak'ın Osmanlı topraklarından koparılmasına rağmen 1931 yılına kadar devam etmiştir (Özkan, 2009: 95).

1931 yılından itibaren İngiliz etkisi altında kurulan Irak hükûmeti, Türkmenlerin elinden eğitim hakkını almıştır. 1970 yılına kadar süren süreç içinde Irak Türkmenleri Arapça eğitim almaya zorlanmıştır. 24 Ocak 1970 tarihli Baas iktidarı tarafından 84 sayılı

bir kararname ile Irak Türkmenlerine kültürel hakları tekrar verilmiştir. Kanun hükmünde olan bu karar içinde Irak Türkmenleri için ilkökul öğretim seviyesinde anadilde eğitim hakkı da tanınmıştır(Anwar, 2012: 5).

Kısa bir süre sonra Irak hükûmetinin bu kararları uygulama ciddiyetinin olmadığı ve bu kararların uluslararası kamuoyuna hoş görünmek için olduğu ortaya çıkmıştı. Bir buçuk yıl gibi kısa bir sürede alınan bu kararlar birkaç aşamada uygulamadan kalkmış, Türkmen okullarına destek azaltılarak bir süre sonra kapatılmış, Türkmenlerin kültürel ve eğitim hakları, 2003 yılına kadar sadece kâğıt üzerinde kalmıştır.

1991 yılında Irak hükûmetinin güney komşusu Kuveyt'i işgal etmesiyle birlikte Körfez Savaşı çıkmıştır. Bu savaşın neticesinde Irak'ın kuzeyinde Erbil, Süleymaniye, Duhok ve Kifri şehirlerinden oluşan bir özerk bölge kurulmuştur. Bu bölgede yaşayan Türkmenler kısmen de olsa Baas iktidarından kurtulmuşlardır. Birleşmiş milletlerce bir kararla Baas iktidarı elinden çıkan bu bölgede Türkmenler kültürel haklarını ve anadilde eğitim hakkını var olan imkân dâhilinde kullanmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda kuzeydeki özerk bölgede Türkmenlerin anadilinde eğitim veren sekiz okul açılmıştır. Bu okullar bölgedeki Türkmenler tarafından ciddi ilgi görmüştür. Okul öğretmenleri, gönüllü olarak eğitim vermekteydi. İlk olarak bu okullarda Irak Türkmenleri yeni Türkçe harfleri kullanmaya başlamıştır. 2003 yılına kadar bu okullar devam etmiş ve sayısı on üçe çıkmıştır (Anwar, 2012: 5-6).

2003 Irak'ta Amerikan işgali sonrası Türkmenler tüm kültürel ve eğitim haklarını kazansalar da yine devlet desteğini almamışlar. 2003-2019 öğretim yılına kadar Türkmenlerin okul kitap ve kırtasiyeleri Türkiye'deki Türk ve Irak Türkmen sivil örgüt ve vakıflar tarafından sağlanmaktadır. 2003 sonrası kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan Türkmenlerin yoğunlukla yaşadıkları ve Türkmeneli olarak bilinen şeridin üzerinde Türkmenler anaokulu, ilkökul ve lise olmak üzere 425 okul açmıştır. Bu okulların sadece 76'sı tüm dersleri Türkçe okutmaktadır. Geri kalanları ise sadece Türkçe dil dersi vermektedir. Bu okulların 63 tanesi Kerkük'te, 11 tanesi Erbil'de ve 2 tanesi Kifri'de bulunmaktadır (Anwar, 2012: 6).

2.2. Irak Türkmen Edebiyatı Tarihçesi

Irak Türkmenlerinin Irak'ta varlığının miladi 674 yılına dayandığını söylemiştik. Bu tarihten itibaren Irak Türkmenleri varlıklarını kültürel hayatta göstermeye başlamışlardır. Müteakip dönemlerde Irak'a akın eden Türkmenler daha sonraki dönemlerde sosyal ve kültürel hayatta ağırlığını ilk başta sözlü edebiyatla kendini

göstermiştir.

Irak'ta Türkçe resmi bir dil olarak ilk defa VII. yüzyılda görülmeye başlamıştır. Daha sonra XV. yüzyıl Karakoyunlular döneminde resmi devlet dili olarak kullanılmıştır. Safevî ve Osmanlı dönemlerinde ise yaygın bir şekilde edebi dil olarak kullanılmıştır. Osmanlı'nın yıkılışı sonrası uygulanan siyasetlerden dolayı Türkçenin Irak'ta kullanımı azaltılmış ve daha sonraki dönemlerde yasaklanmıştır (Özkan, 2009: 92).

Irak Türklerinin Türkçesi ağız bakımından Güney Azerbaycan Türkçesine yakındır. Fakat Irak Türkleri XIV. yüzyılda ilk olarak 1370 ila 1417 yılları arasında yaşayan İmadettin Nesimi ile yazılı edebiyata başladığından beri halk ağzını edebi dile yansıtmamıştır (Özkan, 2009: 93).

Daha sonra Osmanlı döneminin en başta gelen ve tüm Türk dünyasınca bilinen şair Muhammed Fuzulî, Irak'ta yaşamış ve Türkçe önemli eserler vermiştir. Fuzulî'nin yanında Irak Türk edebiyatında önemli isimlerden de başta Fuzulî'nin oğlu Fazlî olmak üzere; Hazanî, Zamirî, Alemî, Zaidî, Bağdatlı Ruhî, Nevres-i Kadim, Safî Abdullah, Kâbil, Mihrî, Esad, Hicri Dede gibi şairler de Fuzulî'nin izinden yürümüştür (Gürbüz, 2015: 78).

En eski çağlardan beri Irak Türkleri için şiirin çok büyük bir önem taşıdığını açıkça görmekteyiz. 1880-1952 yılları arasında Nesimî ve Fuzulî'nin şiir anlayışını ve yolunu devam ettiren isimler ise en başta zengin bir birikime sahip, halk ağzını ustaca bir üslupla kullan Hicri Dede olmak üzere Hıdır Lütfi, Mehmet Sadık, Reşit Akif Hürmüzlü gibi diğer önemli isimlerde yetişmiştir. 1950'li yıllardan sonra Irak Türklerinin sadeleşen şiir hareketinin önde gelen isimlerinden Esat Naip, Nazım Rafik Koçak, Tevfik Celal Orhan ve İzzetin Abdi Beyatlı isimleri görülmüştür (Saatçı, 2003: 12).

1918 Irak'ın Osmanlı topraklarından sonra Türkmenler aleyhinde izlenen asimile ve yok etme siyasetleri, edebiyat dilini ve tarzını da etkilemiştir. Türkmen diline ve edebiyatına önem vermeyen ve onu göz ardı eden yöneticiler, giderek Türkmen dilini unutturmak için Türkmen edebiyatçılara desteği kesmiş ve Türkmen edebiyatçılarının edebi eserlerini yayımlamalarını zorlaştırmıştır.

Bunun etkisinde Irak Türkmenleri varlıklarını edebiyatla devam ettirebileceklerini kanaat ederek yazılı olmayan yayımı ağızdan ağıza kolay olan halk edebiyatına önem vermeye başlamışlardır. Eskiden beri zengin olan Irak Türkmenlerinin halk edebiyatı bu sefer Irak Türkmenleri arasında büyük önem taşıyan hoyratla geniş bir şekilde ortaya çıkmıştır. Irak Türkmenleri hoyratlarıyla düşünce ve duygularını anlatmaya çalışır ve bu halk edebiyatı türünü nesilden nesile usta çırak sistemiyle aktarmayı başarmışlardır

(Tuzlu, 2014: 222).

Hoyratların edebi yapısını Irak Türkmenlerinin usta yazarı Ata Terzibaşı hoyratları şöyle ifade etmiştir. “Özel bir üslûpla yazılmış olan bu dörtlükler, hakikatte derin anlamlar taşıyan ufacıksözlerin sanatkârane işlenmesinden doğan ve halkın içli duygusuna tercüman olan birçeşit ifade tarzıdır” (Terzibaşı 1973: 50). Şekil bakımından hoyratlar kafiyesi olan dört mısradan oluşan birinci mısrası 3, 4, 5 veya 6 heceden oluşan dörtlüklerden ibarettir. Irak Türkmenleri günümüze kadar hoyratlarını aynı heyecanla tüm düğün, mevlit ve kültürel münasebetlerinde devam ettirmektedirler (Tuzlu, 2014:223).

Irak Türkmen edebiyatının diğer bir zenginlik dalı ise 1950’li yıllardan sonra çıkmaya başlayan serbest şiirdir. Yeni edebiyatın temsilcisi olarak görülen serbest şiir Irak Türkmenleri arasında ilk çıkışında birçok zorluklarla karşılaşmıştır. O dönem Irak Türkmenleri coğrafi olarak bir yandan daha Türkiye’den koparılmaya çalışılmaya başlanmışken öte yandan 1918 sonrası Irak’ta iktidara gelen bütün hükûmetlerin baskısını görüyordu. Bu durum Irak Türkmenlerinin eski döneme ait edebiyat dâhil her şeyi bir dede mirası olarak görüp ve onu var gücüyle koruyup devam ettirmesini sağlamıştır. Dolayısıyla yeni olan her şeyi hoş görüyle karşılamayıp hatta şiddetle ret etmekteydiler. Daha önce dediğimiz gibi yeni edebiyatın temsilcisi olan serbest şiir de bu tür itirazlarla karşılaşmıştır.

Irak Türkmenlerinin yenicilik hareketine karşı olanları bu hareketin yenicilik değil, Türkmenlerin eski edebiyatını yasaklayan ve kültürel haklarını ellerinden alan o dönem siyasi iktidarının yine eski edebiyata karşı bir oyunu olduğunu iddia ederek yenilikçi hareket taraftarlarını siyasi iktidarın bir aleti olduklarını anlatmaya çalışmışlardır.

Bunun yanında Irak Türkmen edebiyatçılarının büyük kısmı yenicilik hareketinin temsilcisi olan serbest şiiri şiir bile saymayarak serbest şiir yazarlarını şiddetle eleştirmişlerdir. Örneğin Irak Türkmenlerinin büyük usta yazarı Ata Terzibaşı 1965 yılında *Kardeşlik* dergisinde Irak Türkmenlerinde serbest şiirden bahsederken makalenin başlığını “Saçma Şiir” olarak belirlemiştir. Terzibaşı’nın adı geçen makalesine göre Irak Türkmenlerinde serbest şiir ilk olarak 1940’lı yıllarda görüldüğünü şöyle anlatmıştır; “...serbest şiir, bizde ilk defa olarak bundan yirmi beş yıl önce (Ahmet) adında bir gencimizin dili ile terennüm edilmeye başlanmıştır.

Yollar kiir (asfalt)

Asman bulut,

Sağ sol söğüt ağacı..

Suları akan ark boyunda..

Eglen sevgilim eglen..

Biçiminde şiir düzen bu şahıs, Kerkük'te serbest şiirin ilk mübeşşiri sayılır ” (Terzibaşı, 1965). Terzibaşı'nın bu sözleri ve alıntılacağı serbest şiir parçası Türkmen edebiyatında ilk serbest şiir tespiti sayılabilir. Diğer bir makalede Terzibaşı yine acımasızca serbest şiire saldırarak “... *Zavallı Bâkiler, Şeyh Gâlipler, Nedîmler, Fuzûliler ve miskin halk edebiyatı hece şairleri, bugünü görselelerdi belki de şiir yazmaya tövbe ederlerdi...*” (Terzibaşı, 1965: 50).

Diğer bir kısım edebiyatçı ve araştırmacı, Irak Türkmenlerinin serbest şiirlerini bir teşebbüs diye nitelendirmişlerdir. 1950'lilerin ilk yıllarında ortaya çıkan serbest şiirler, Türkmen edebiyatında serbest şiirin başlangıç noktası olarak doğru görülmemiştir. Bu sefer yenicilik eskicilik meselesinden daha mantıklı bir sebepleri vardı. O da bu serbest şiir girişimlerinin; şekil ve içerik bakımından serbest şiir özellikleri ile örtüşmemesi meselesi öne sürülmüştür. Irak Türkmenlerinde serbest şiirin başlangıç ve oluşum noktası 1950'li yılların son yılları ve 1960'lı yılların ilk yılları kabul edilmektedir (Sahip, 2003: 16).

Bir başka görüşe göre Irak Türkmen edebiyatında çığır açan serbest şiirin, ilk ürünleri 1958'de çıkmaya başlayan Beşir Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Burada ilk olarak Abdülhalik Bayatlı ve Sedat Erbil'in şiirleri yer almıştır. Bu bakımdan bu şairler, özellikle Abdülhalik Bayatlı, Türkmen serbest şiirinin olgunlaşmasında öncülük eden isimlerden biri sayılmaktadır (Bayat, 1984:21).

Irak Türkmenlerinde serbest şiire acımasızca saldırılara karşı Irak Türkmen serbest şiirinin temsilcisi olarak tanınan şair Salah Nevres sessiz kalmamış ve görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “*Zamanilerledikçe her şey ilerliyor ve her şeyin ilerlemesi lazım. Biz de diğer milletler gibi bu ilerlemenindoğru ve yapıcı taraflarını hissedip peşi sıra koşmalıyız, yoksa bu asırda yaşamamızın manası olmayacak. Şiir milletin mirasıdır, her milletin mirası kendi dili ile olmalıdır. Bizler koskoca bir milletiz, hem de çok zengin ve temiz bir dilimiz vardır. Kendi dilimiz dururken yabancı dillerin dilencisi olmak, ünümüze yakışır mı acaba?*” Nevres bu sözleri ile serbest şiirin dünya şiirinin doğal gelişimi olduğunu anlatmaya çalışmış ve bu gelişmenin Türkmen edebiyatçıları olarak yakalanıp kaçırılmaması gerektiği mesajını karşı cepheye göndermiştir.

Irak Türkmen serbest şiirine öncelik yapan Abdülhalik Beyatlı yanında başka isimler de görülmüştür. Özellikle Salah Nevres ile Nesrin Erbil'in, Irak Türkmenleri arasında bu şiir türünün benimsenmesinde büyük emekleri olmuştur. Hatta bu iki ismin

başarılı eserleri sayesinde serbest şiir, Irak Türkmenleri arasında saygın bir mevkiye sahip olmuştur. Bu isimlerin yanı sıra, o dönemde Abdüllatif Benderoğlu, Necmettin Esin, Bahattin Salihi, İnyet Refik, Erşet Hürmüzlü, Kenan Sait, Nihat Akkoyunlu, Kahtan Hürmüzlü, Ata Bezirgân gibi isimler de bu yeni türde eserler vermişlerdir.

Daha ilerleyen yıllarda serbest şiire karşı açılan cephe azalmış ve serbest şiir daha fazla anlaşılınca ve bu tür şiirde başarılı eserler görülüp beğeni kazanınca Irak Türkmenleri serbest şiiri benimsemiştir. Yeni edebiyata Irak Türkmenleri en fazla şiirlerle devam etmiştir. Eskiden Irak Türkmenleri edebiyat dallarından hikâye ve romanda oldukları gibi yeni edebiyat kapsamında da birkaç örnek harici Irak Türkmenleri hikâye ve roman dallarında çok başarılı eserler vermemesine rağmen Irak Türkmen edebiyatına bakıldığında mutlaka hikâye ve roman dalına bir göz atılıp Türkmen edebiyatının bu dalda neler verdiğini ve neden zayıf olduğunu araştırmak gerekmektedir.

Irak Türkmen edebiyatının dünya edebiyatının en önemli dallarından biri olan hikâye ve roman dalında zayıflığının Irak'ta yayın organları ve okuryazarların kıtlığı yanında mevcut olan yayın organlarının hikâye ve romanları gereken derecede önemsemediğini Benderoğlu şöyle ifade etmiştir “*Tarihimiz boyunca Irak Türkmen edebiyatında görkemli bir yer tutan şiir olmuştur. Hikâye ve roman ise dilimizde yayın organlarının ve okuryazar oranının kıtlığıyla birlikte yaşadığımız Irak ülkesinde yayımlanan dergi ve gazetelerin hikâye ve roman istenilen biçimde önem vermediğinden dolayı geri kalmıştır.*” (Benderoğlu, 1989:52).

Bütün bu geçencilere rağmen Irak Türkmenleri hikâye ve roman alanında bu çalışmada bahsetmeye değer eserler vermişlerdir. Malumdur ki Osmanlı dönemi Irak Türkmenleri Türk edebiyatının bir parçası olarak özel bir edebiyatları olduğunu diyemeyiz onlar Osmanlı Türk edebiyatını paylaşmaktaydılar. Irak'ta ilk Türkçe yayınlanan hikâye kitabı, 1909 yılında dönemin ünlü yazarlarından biri olan Kerküklü Mahmut Nedim tarafından yayımlanan *Mübareze-i Aşk*'tır. Bu eser beğeni gördüğü için Bağdat'ta Adap ve Vilayet basım evlerinde iki kez basılmıştır.

Irak Türkmen edebiyatında ilk roman, 1915 yılında Hayrettin Faruki adında bir gazeteci tarafından *Kadın Kalbi* adı altında yazılmıştır. Eser, Faruki'nin yedi eserinden on beş yaşında yazmış olduğu ilk eseridir. Ne yazık ki eser zamanında basılmamış daha sonra yazar tarafından Bağdat Müzesi, Milli El Yazması Eserleri merkezine tevdi edilmiştir. 151 sayfadan oluşan roman son zamanlarda Latin harflerine aktarılmış ve bir incelemeyle birlikte yayınlanmıştır Osmanlı dönemi Irak Türkmenleri, sadece bu iki eseri vermiştir (Kazancı, 2013: 23).

Irak Türkmen edebiyatında Osmanlı'nın son yıllarından çıkmaya başlayan hikâye ve romanların ilki 1913 yılında çıkmakta olan Maarif dergisinde yayınlanan MekkiLebib adlı yazara mensup olan Gözlük adlı eser olmuştur. Bu hikâye birçok Irak Türkmen tarihçisi tarafından Irak Türkmenlerinin ilk hikâyesi olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında aynı dergide birkaç hikâye niteliği taşıyan eser de yayınlanmıştır.

1918 yılında İngiliz işgali altında kalan Irak Türkmenlerinin bütün yayın organları kapatılmış ve İngilizler gözetiminde birkaç gazete açılmıştır. Bu gazetelerden hikâye yayımlayanı, *Necme* gazetesinin 11/3/1920 tarihli sayısında M. Refik rumuzuyla yazılan “Belki Gelir” başlıklı sembolik hikâyede, yazar, Osmanlı Devleti’ni sevgilisine benzetmekte ve hasta olmadığını edebi bir dille ifade ederek bir gün geleceği ümidiyle onu hep bekleyeceğini anlatmaktadır. İki gün sonra R. A. rumuzuyla “Gelmez ve Gelmeyecek” adıyla yayınlanan ikinci hikâyede, sevgilinin ölümle pençeleşmekte olduğu bildirilerek, artık bir daha gelmeyeceği vurgulanmaktadır.

1921 yılında Irak'ta başlayan krallık döneminin ilk yıllarında çıkmaya başlayan gazetelerin birisi olan *İleri* gazetesinde Türk edebiyatından iktibas edildiği sanılan isimsiz hikâye ve romanlar yayınlanmaya başlamıştır. İsimli olarak da “Eski Yavuklu” hikâyesi, Türkmen yazarı Tavik Celal Orhan tarafından yazılıp yayınlanmıştır.

1951 yılında Türkmen hikâye yazarların öncülüğünü, Arap Fehmi ve Ahmet Şükrü Ağaoğlu yapmaktaydı. Arap Fehmi, 12 sayfadan oluşan sosyal konulu bir hikâyesini 1951 yılında “Tarih-î Cera’imde Eşsiz Bir Olay” adı altında Bağdat'ta yayımlamıştır.

1958 yılında Irak'ta Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkan dergi ve gazetelerin arasından günümüze kadar devam etmekte olan *Kardeşlik* dergisinin Türkmen hikâye ve romancılığına büyük katkısı olmuştur. *Kardeşlik* dergisinde günümüze kadar yaklaşık 220 hikâye ve çok sayıda roman yayınlanmıştır. Dergide çıkan ilk hikâye Haşim Kasım Salihi tarafından yazılmıştır. Dergide hikâye yazan diğer isimler şunlardır: Haşim Kasım Salihi, Ali Marufoğlu, Mevlüt Taha Kayacı, Musa Zeki Mustafa, Sabah Hasan Necim, Mehmet Karaulus, Celal Polat, Yaşar Beyatlı, Nusret Merdan, Kemal Beyatlı, Cengiz Bayraktar, Necmettin Bayraktar, Sabah Tuzlu.

Kardeşlik dergisinin üçüncü yılının yedinci sayısından itibaren yazar Reşit Kazım Bayatlı tarafından yazılan “Tanrının Adaleti” adlı roman tefrika edilmeye başlamıştır. *Kardeşlik* dergisinin yanında 1970 yılında *Yurt* adında çıkmaya başlayan gazetede Türkmen yazarlarına ait 500'ün üzerinde hikâye yayınlanmış bu hikâyelerin bir kısmı uzunluğundan dolayı romanlar gibi tefrika edilmiş. Gazetede yayınlanan Hamza

Hamamcıoğlu'nun "Cennet Öküzleri" "Umut Gibi Bir Şey", "Sırmalı Pabuç" "Beyaz Horuz" "Afsun" ve "Yorgun Kuta", Adnan Sarıkâhya'nın "Oğullarım" ve "Gurbet Akşamları", Celal Polat'ın "Kıvılcımlar Gölgesinde" romanları bunlara en belirgin örnekler olarak gösterilebilir.

Kardeşlik dergisi ve *Yurt* gazetesi yanında 80 civarında hikâye yayımlayan 1991 yılında çıkmaya başlayan *Birlik Sesi* dergisi de bu kapsamda kendini göstermektedir (Kazancı, 2013: 28).

2.1.1.5. Irak Türkmen Basını

1918 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan Irak Türkleri her alanda olduğu gibi basın ve yayın alanında da Osmanlı'nın basın ve yayın hayatını paylaşmışlar. 1918 yılı İngiliz işgaline uğrayan Irak, Osmanlı'dan koparıldıktan sonra Irak Türkmenleri özel edebiyat hayatını kurma kapsamında özel basın ve yayın hayatında başlamıştır. Ama maalesef 1918'den itibaren İngiliz işgali altında kalan Irak Türklerinin kültürel haklarının ellerinden alındığı dönemler olmuştur, bu da Irak Türklerinin tüm kültürel faaliyetlerini etkilediği gibi basın ve yayın hayatını da etkilemiştir. Bütün bunlara rağmen Irak Türkmenleri basın ve yayın hayatını kesintili de olsa dünümüze kadar sürdürebilmiştir.

Irak'ta çıkan ilk Türkçe gazete Osmanlı döneminde 1869 yılında Bağdat'ta "El-Zevra" gazetesi olarak bilinmektedir. "El-Zevra" gazetesi dördü Türkçe dördü Arapça olmak üzere sekiz sayfadan oluşmaktaydı. Gazete Bağdat valisi Mithat Paşa tarafından çıkarılıp haftalık olarak Vilayet matbaasında basılmaktaydı. Gazetenin kuruculuğunu ve başyazarlığını Ahmet Mithat yapmaktaydı. 2606 sayı çıkaran gazete, 1917 yılında Bağdat'ın İngiliz İşgaline uğramasıyla kapatılmıştır.

1919 yılında Osmanlı'nın son yıllarında Irak Türklerinin Türkçe bir gazetesi de "Havadis" Adı altında Kerkük'te çıkmaya başlamıştır. Gazete Ahmet Medeni tarafından gazetede adını verdiği sahibi olduğu "Havadis" matbaasında basılıp çıkartılmaktaydı. Gazete de siyasi, sosyal, sanat, ziraat ve edebiyat konuları yer almaktaydı. Gazete 1918 yılında İngilizler tarafından kapatılmıştır (Bayatlı, 2007: 18).

"Havadis" gazetesi ile yetinmeyen Ahmet Medeni 1913 yılında "Maarif" adında bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Derginin imtiyaz sahipliği Medenininki arkadaşı Mehmet Cevat Necipoğlu'na verilmiştir. Dergi yer verdiği şiir ve hikâyeler sayesinde edebi bir hüviyet kazanmıştır. Dergide Kerkük'ün en önemli yazarlarından Mustafa Salim, Fethi Safvet Kırdar, Yunus Naci Erbilli, Tahir Nadi, Muhyedin Kabil ve Fahrettin Faruki

isimleri yer almaktaydı. Ne yazık ki dergi sadece yedi ay boyunca 11 sayıdan sonra kapatılmıştır. Daha sonra Ahmet Medeni diğer arkadaşları ile dergiyi yeniden çıkarmaya çalışmış, bu sefer “Kevkeb El-Maarif” adında 10 sayı çıkarıldığı bilindiği dergi bu sayıdan sonra belirsiz nedenlerden dolayı yine durdurulmuştur.

1918 İngiliz işgali denetimi altında ilk Türkçe gazete Kerkük’te 15 Kasım 1918 tarihinde “Necme” adıyla çıkmaya başlamıştır. Gazetede ekonomik, ziraat, sanayi ve bilimsel konulara yer verilmiştir. Gazetenin başını İngilizler tarafından Türkmen Hristiyanlarından Şükrü Abid tayin edilmiştir. 1926 tarihinden itibaren gazete Kerkük belediyesinin eline geçmiş ve adı değişerek artık “Kerkük” adı altında çıkmaya başlamıştır (Merdan, 2010: 41).

İngiliz denetimi altında çıkan “Necme” (Kerkük) gazetesinin iftiralarına sesiz kalmayan ünlü yazar Ahmet Medeni bu iftiralara karşılık vermek için Kasım 1920 tarihin “Tecdüt” adı altında Haftalık çıkması planlanan gazetenin yazarlarının İngilizler karşısında rehavet gösterince ilk sayıdan Medeni çekilip işi arkadaşlarına bırakmıştır. Arkadaşları da üç sayıdan sonra gazeteyi kapatmışlardır (Bayatlı, 2007: 113).

1921 yılında Irak tahtına kral Faysal çıkmıştır. Böylece Irak’ta yeni bir dönem olan kraliyet dönemi başlamıştır. İngiliz işgalcilerine göre bu dönem daha rahat ve özgür olmuştur. Kraliyet döneminin ilk Türkçe çıkan gazetesi eskiden “Necme” olarak bilinen gazetenin 1926 yılında kapatılmasından sonra “Kerkük” adına çıkan gazete olmuştur. Arapça ve Türkçe olmak üzere 46 yıl devam eden gazeteden tam 2036 sayı çıkmıştır (Merdan, 2010: 42). 1953 yılında “Kerkük” gazetesinin yayın hayatına son verilmiştir.

Aynı dönem içinde Bağdat’ta “Yeni Irak” adında 1933 yılında sadece Türkçe olarak bir gazete çıkmıştır. Gazete siyasi, sosyal ve edebi konulara yer vermiştir. Arap harfleri ile çıkan gazete daha sonra Latin harfleri ile çıkardığı her sayıda birkaç sütunla Irak’ta Latin harfleri ile Türkçe yayın yapan ilk yayın organı olmuştur. Gazetenin incelenen 24 sayısından sadece 6 sayısında edebiyata yer verildiği tespit edilmiştir. Tespit edilene edebi konular ise Şukufe Şadan adında bir kadın yazara ait altı hikâye yanında Celil Yakup, Babacan ve Mehmet Atıf tarafından yazılan beş şiirden oluşmaktadır. Gazete iki yıl süre sonra 1935 yılında kapanmıştır (Kazancı, 2018: 10-12).

20 Mart 1935 yılında Kerkük’te “İleri” gazetesi çıkarak Türkmen basın yolunu devam ettirmiş. Gazete on beş günlük olmak üzere Türkçe olarak çıkmıştır. Gazetede kültürel ve sosyal konulara yer verilmiştir. Gazete sayılarında sabit olarak bir baş makale, hikâye, iktibas yazıları, Irak haberleri ve Türkiye haberlerine yer verilmekteydi (Terzibaşı, 2005: 46). Gazetenin her sayısında bir hikâye ve bir roman tefrikası verilmekteydi.

İmzasız hikâye ve romanlar Türk edebiyatından iktibas edildiği sanılmaktadır. İmzalı olarak tefrika edilen tek hikâye “Eski Yavuklu” Tefvîk Celal Orhan tarafından yazılmaktaydı. Gazetenin on altıncı sayısı iç sıkıntılardan dolayı son sayı olmuş ve ardından gazete kapatılmıştır (Kazancı, 2018: 10-12).

Irak Türklerinin anılmaya değer bir sonraki basın organı 1935 yılından uzun bir süre sonra 1953 yılında Kerkük’te çıkan “Afak” gazetesidir. Gazete 202 sayı çıkarmıştır. 1959 yılının Mart ayında kraliyetin devir edilip cumhuriyetin kuruluşundan aylar sonra Askeri Genel Komutanlığının kararınca kapatılmıştır. Gazete haftalık olarak Arapça ve Türkçe olmak üzere iki dille çıkmaktaydı (Veli, 2003: 92).

1958 Irak’ta krallığın çökmesi ve cumhuriyetin ilanı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemin ilk yılı Türkmenler için 14 Temmuz 1959 katliamı ile çok acılı geçmişse de Türkmenleri varlıklarını kültür ve edebiyatları ile devam ettirecekleri kanaatinden geri koymamıştır. Cumhuriyetin ilanından aylar sonra Kerkük’te üç avukat üstat Ata Terzibaşı, Mehmet Hacı İzzet ve Habip Hürmüzlü ve imtiyaz sahipliğini verdikleri dördüncü arkadaşları Mehmet Emin Asri ile birlikte cumhuriyet dönemi Türkçe ve Arapça çıkan ilk basın organı olan “Beşir” gazetesini kurmuşlardır. Gazetenin ilk sayısı 23 Eylül 1958 tarihinde yayınlanmıştır. “Beşir” gazetesini Türkmen basın hayatında yaptığı profesyonel çalışma, kullandığı sade dil ve güzel üslup, yer verdiği değerli makaleler ve kadrosuna aldığı usta kalemler ile önemli bir dönüm noktası olmuştur. Gazete kısa sürede yaygın bir şekilde benimsenmiş ve baskı sayıları rekor kırmıştır. Gazetenin Türkçe bölümünde Türkmenlerin usta yazarlarından Ata Terzibaşı, Hicri Dede, İzzetin Abdi Bayatlı ve Ali Marufoğlu gibi önemli isimler yer almaktaydı. Gazetenin altı ay boyunca süren yayın hayatında 26 sayıdan sonra 27 Mart 1959 tarihinde “Afak” gazetesini ile aynı günde Asker Komutanlığı kararınca kapatılmıştır. Bu tarihten sonra yaşanan siyasi gelişmelerden özellikle acılı 14 Temmuz 1959 Türkmen katliamından sonra yürütülen bastırıcı ve susturucu siyaset sonucu Kerkük’te 2003 yılına kadar Türkmenler tarafından Türkçe hiçbir yayın organının çıkarılmasına izin verilmedi. Daha sonra Türkmen basını devletin gözetimi altında tutulmak üzere başkent Bağdat’a taşınmıştır (Bayatlı, 2007: 132).

Başkent Bağdat’a taşınan Türkmen basın ve yayınının Türkçe ve Arapça olarak ilk örneği 1961 yılında “Kardeşlik” adı altında çıkan dergi olmuştur. “Kardeşlik” dergisi 14 Temmuz 1959 olaylarından sonra Bağdat’ta taşınan Türkmenlerin kurmuş olduğu “Kardeşlik Ocağı” tarafından çıkartılmıştır. İlk başta Mehmet Hacı İzzet başkanlığını ve Habip Hürmüzlü’nün sekreterliğini yaptığı küçük bir ekiple başlatılmıştır. Bu ekip

dergiyi üç yıl boyunca çıkarmış ardından derginin başyazarlığına Abdulkadir Süleyman geçmiştir. Daha sonra dergi kadrosuna dönemin usta yazarlarından İhsan Sıddık Vasfi, Rıza Demirci ve Vahideddin Bahattin gibi isimler katılmıştır..

“Kardeşlik Dergisi Bağdat’ta özel basım evlerinde basılıp Irak genelinde özellikle Bağdat, Kerkük, Musul ve Erbil’de dağıtılmıştır. Dergi Türkmen usta yazarları yanında Arapça bölümünde de Irak çapında Mustafa Cevat, Safa Hulusi, İnat Gazvan, Hüseyin Mucip El- Masri, Muhsin Cemalettin, Yusuf İzzetin ve Nasir El-Hani gibi ünlü isimlerin ilgisini çekmiş, bu isimlerin makaleleri ile dergi zirveye ulaşmıştır. Özgür ve mesleki basının temsilcisi olan “Kardeşlik” dergisinin bu şahlanışı Bağdat hükûmetini rahatsız etmiş dolayısıyla 1977 yılında iktidar “Kardeşlik Ocağını” kurucuları elinden çekip kendi adamlarından oluşturduğu bir ekibin yönetimine teslim etmiş ve bu ekibe “Kardeşlik” dergisini İktidarın istediği yönde devam ettirmesi görevini vermiştir. İktidar tarafından kurulan yeni ekip bu tarihten sonra özgür ve mesleki olan dergiyi bir iktidar dergisine çevirmiştir. Buna rağmen dergi 2003 Amerikan işgaline kadar düzenli olmasa da çıkmaya devam etmiştir (Bayatlı, 2007: 42)

“Kardeşlik” genel olarak Türkmen kültür, edebiyat, tarih ve folklor konularına yer vermiştir. Türkmen basın tarihinin uzun ömürlü olan “Kardeşlik” dergisini Türkmen edebiyatının temel taşı sayabiliriz (Veli, 1980: 96).

Irak’ta Türkiye Türkçesi ile çıkan bu önemli yayın organı güzel bir edebi dil kullanmaktaydı. Dergi 1964 yılından itibaren “Buket” adı verdiği dört sayfalık Türkçe bölümünü latin harfleri ile çıkarmaya başlamıştır. Bu bölümde ilk şiir olarak Mehmet Akif Ersoy’un “Uyan” adlı şiiri yayınlanmıştır. Yalnız Irak Tanıtma bakanlığı tarafından 1964 yılında Latin harfleri ile Türkçe yayın yapma izni verildikten yedi yıl sonra 1971 yılında Tanıtma bakanlığı tarafından bir kararla bu izin geri çekilmiştir (Tokatlı, 1993: 26).

Bu dönemden sonra Irak Türkmenlerini Türk dünyasından koparmak amacıyla Latin harfleri yasağı yanında Osmanlı Türkçesi imla kuralına uygun dergi, gazete ve kitap basmak yasaklanmış devlet tarafından “Türkmence” adı verilen yeni kurmaca bir imla kuralı çıkartılmıştır. Artık Irak Türkleri konuşma diliyle birebir aynı olan bu yeni yazın dilini kullanmaya mecbur edilmiştir. Yeni edebiyat anlayışı konuları da “Kardeşlik” dergisinde işlenmeye başlamış ve yeni eski tartışmaları başlatılmıştır. Dergi Türkmen edebiyatının yenilik hareketine önemli katkılarda bulunmuştur (Saatçı, 2003: 72).

Türkmen edebiyatı “Kardeşlik” dergisinin açılışından sonra ilk sayılarından itibaren açıkça görülen büyük ilerleme kaydetmiştir. Irak Türkmen edebiyatında edebi

türlerin birçoğu bu dönemde başlamış ve “Kardeşlik” dergisinde yayınlanmıştır. Irak Türkmen edebiyatı üzerine sansür uygulanmadığı bu dönemi Türkmen edebiyatçıları iyi şekilde değerlendirilmiştir (Bayat, 1984: 56).

Aynı dönemde Türkmenlerin dergi çıkarmak için birkaç denemesi olmuştur. Bunlardan biri 1963 yılında Irak İrşat Bakanlığı tarafından Türkçe “Irak” adında bir edebiyat ve kültür dergisidir. Derginin ilk ve son sayısında yer alan konular 1963 devrimi beyannamesi ve devrimci fotoğraflarından oluşmaktaydı.

İkinci bir deneme 1966 yılında Türkmen edebiyatçı Şaki Sabır Zabit tarafından yine “Irak” adında edebi ve kültürel bir dergi açmakla olmuştur. Hakki İsmail Bayatlı başyazarlığındaki haftalık dergi bir buçuk yıl çıkmış, ardından 1967 yılında kapatılmıştır (Bayatlı, 2007: 135).

Bir diğer Türkçe yayın organı Irak’ta 1970 yılında Arap harfleri ile sekiz sayfalık “Yurt” adıyla çıkarılan gazete olmuştur. Bu gazete Devrim Komuta Konseyi tarafından 1970 yılında çıkan Irak Türkmenlerine kültürel haklarının verilmesi kararı doğrultusunda çıkmıştır. Gazete Tarik Abdulkaki başyazarlığında haftalık olarak başlamıştır. Gazete 1977 yılına kadar büyük boy, sekiz sayfa ve haftalık 1500 baskı ile çıkmıştır. “Yurt” ilk başta “Dar El- Hurriyye” basım evinde kurşun harfler ile basılmış daha sonra yeni açılan “Dar El- Cemahir” basım evinde ofset olarak orta hacim on altı sayfa olmak üzere yayına devam etmiş. Gazete 22 Ocak 1988 tarihinden 17 Şubat tarihine kadar yayınına ara vermiş ardından Türkmen Kültür Müdürlüğüne bağlı olarak tekrar yayımlanmıştır. 1991 İkinci Körfez Savaşı sonrası Irak’a uygulanan ambargo sonucu yaşanan ekonomik krizden dolayı gazete on iki sayfaya düşürülerek bir süre devam etmiş, daha sonra sekiz aylık bir süre kapatılmıştır. 1993 tarihinden itibaren gazete aylık sekiz sayfa olarak yine yayın hayatına dönmüştür. 2001 yılında yarım aylık olmak üzere 12 sayfaya çıkarılarak yayına 2003 Amerikan işgaline kadar devam etmiştir. Son olarak 1310. sayıyla yayın hayatına son verilmiştir (Kazancı, 2012: 126).

Gazetenin sansürlü olmasına ve iktidar elinde olmasına rağmen Türkmen edebiyatında olumlu bir etki bırakmış ve Türkmen edebiyatı kapsamında gelişen yeni türler için iyi bir ortam sunmuştur (Tuzlu, 1990: 223).

“Yurt” gazetesinin diğer bir önemi Irak Türkmenlerinin kültürel ve eğitim haklarından en mahrum oldukları dönemde yeni nesillere Türkçeyi tanıtmaktan doğmuştur. Gazete Arap harfleri ile çıkmış olsa da Irak Türkmenlerinin Türk kimliğini muhafaza etmesinde önemli rolü olmuştur.

Irak’ta çıkan anılmaya değer bir diğer Türkçe yayın organı “Birlik Sesi”

dergisidir. Dergi 1971 yılında Irak Türkmen Yazarlar Birliği tarafından üç ayda bir olmak üzere çıkarılmış. Dergi 1999 yılı kapatıldığı tarihe kadar elli dört sayı çıkarmıştır (Bayatlı, 2008: 146).

1991 İkinci körfez savaşı sonrası Birleşmiş Milletler tarafından Irak'ın kuzeyinde Süleymaniye, Erbil ve Duhok olmak üzere üç şehirden oluşan özerk bölgede yaşayan Türkmen Baas iktidarından kurtulmuş özgürlüğüne kavuşmuştur. Bu ortamı değerlendiren Türkmenler siyasi bir kuruluş olarak Irak Türkmen Cephesini Kurmuştur. Irak Türkmen Cephesi Erbil ilinde kurulduktan sonra parti yayın organı olarak ilk Türkçe ve Arapça iki dilli orta boy sekiz sayfadan oluşan gazeteyi “Türkmeneli” adında çıkarmıştır. Gazete Parti faaliyetleri haberleri yanında Türkmen kültür ve edebiyat konularına da yer vermiştir. Gazete günümüze kadar çıkmaktadır.

Bu kadar yayın organıyla yetinmeyen Irak Türkmenlerinin ana vatan gibi saydıkları Türkiye’de çıkan bazı yayın organları olmuştur. Bunların ilki İstanbuldaTürkmeneli İş Birliği ve Kültür Vakfı tarafından 1990 yılında çıkarılmaya başlayan “Kerkük” dergisidir. Dergi bir edebiyat ve kültür dergisi olarak yeni Türkçeyle çıkmıştır. 2000 yılına kadar İstanbul’da çıkan dergi bu tarihten sonra yayınına Ankara’dan devam etmektedir.

Türkiye’de Irak Türkmenlerinin çıkarmış oldukları en önemli yayın organı ise Irak’ta asıl sahipleri elinden alınmış olan “Kardeşlik” dergisinin İstanbul baskısı olmuştur. Dergi İstanbul’da Kerkük Vakfı tarafından Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere 64 sayfadan oluşmaktadır. İlk sayısı 1999 yılında çıkan derginin başyazarlığını Suphi Saatçı ve İmtiyaz Sahipliğini İzzettin Kerkük üstlenmektedir. Dergi aslının devamı olduğuna göre edebiyat ve kültür dergisi olmuştur (Bayat, 1984: 183).

Bütün bu adı geçen yayın organlarının yanında Irak Türkmenlerinin kültür hayatının önemli bir parçası da “Türkmen Radyosu” olmuştur. 1959 yılında Bağdat’ta yayına başlayan devlet Tarafından “Türkmence Radyosu” adı verilen radyo yayın başlangıçta iki buçuk saat, daha sonra üç saat olmak üzere Türkçe yayın yapmaktaydı (Bayatlı, 2008: 142).

Radyo yayın süresinde edebiyat programı, ziraat köşesi, haberler ve istekler programı yer almaktaydı. Radyo Türkiye Türkçesi ile yayın yapmıştır. Radyo yayınları konuşma ve yazı dili tartışmalarını gündeme çıkarmıştır (Kazancı, 2018: 10).

2.3. Salah Nevres'in Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

2.3.1. Hayatı ve Edebî Kişiliği

Şair Salah Nevres'in hayatı ve edebi kişiliği hakkında en iyi şekilde bilgi edinmek için kendi kalemi ile yazmış olduğu hayat hikâyesine başvurdum.

Edebiyatçı şair Salah Nevres'in hayatı ve edebi kişiliği ile ilgili bilgiler kendi kalemiyle Osmanlı Türkçesi olarak yazıp Irak Kültür Bakanlığı Türkmence Kültür Müdürlüğü tarafından 1973 yılında Çağdaş Türkmen Şairleri adında yayınlanan kitapta yayınlanmıştır.

Adı geçen kitapta yayınlanan Salah Nevres'in hayat hikâyesine göre Nevres 1941 yılında Kerkük'te dünyaya gelmiş. Babası Muhammet Hacı Abdullah Nevres. 1961 yılında Kerkük Öğretmenler Enstitüsünden mezun olmuştur. Daha öğrenciyken çeşitli sanat dallarına yönelmiş, 1958 yılında Kerkük Sanat Tiyatrosu Topluluğu'na amatör olarak katılmış ve tiyatro çalışmalarına katılmıştır. O sıralarda kendinde bir edebi kabiliyet hissetmiş ve böylece edebiyata yönelmiş. 1970 yılında Türkmen sanatının sorumluluğunu taşıyacak bir topluluğun meydana çıkmasını düşünmüş ve bazı Türkmen sanatçılarıyla Türkmen Milli Takımını kurmuş. O zaman başkanlığında olduğu Müzik, Tiyatro ve Folklor bölümlerinden oluşan bu sanat takımı Türkmen sanatını bütün asaleti ve inceliğiyle koruyup ve yansıtmakta çok başarılar kaydettiğini ifade etmiş. Bu sıralarda bestekârlığı denemiş; "Aslı Kerem", "Son Kadeh" ve "Gülboy Çelebi" gibi şarkı çalışmaları başarılı olmuştur.

Edebiyatçı şair Salah Nevres'in edebiyata yönelişi 1958'de başlamış olsa bile gerçek sanat hayatı 1963'den sonra başlamıştır. Ancak sanat hayatı 1969 itibaren şöhret almaya başlamış. Aynı yılda eşini ve karnındaki çocuğunu doğum yaparken kaybetmiştir. Başına gelen bu talihsiz olayın edebî hayatını derinden etkilemiş olduğu, bu olaydan sonraki yazdığı çoğu eserlerinde görülür. 1980'li yıllarda şiirle yetinmeyip piyes yazmaya başlamış, yazdığı üç piyes daha sonra *Üç Yerli Piyes* adı altında kitap hâlinde Bağdat'ta Kültür Bakanlığı tarafından 1987 yılında basılmıştır. Kitap *Muçala*, *Yarasa* ve *Çarşı* adında üç piyesten oluşmaktadır.

1972 yılında Şair Salah Nevres yazmış olduğu şiirlerinin bir kısmını Aynada Zaman adı altında ilk şiir kitabı olarak bastırmıştır. Şiirlerinin bir çoğunu serbest ve hece ölçüsüyle yazmıştır. Hece ölçüsünü bir milli ölçü olarak kabul ettiğinden benimsemiştir. Aruza gelince onu eski Türkmen edebiyatı hazinesinin klasik sözü olarak değerlendirmiş; Çağdaş edebiyatın aruzla sınırlandırılmasını yerinde bulmamıştır.

Salah Nevres şiirlerini yazarken kimseden etkilenmediğini ifade etmiştir. Fakat bir edebiyat sever olarak Türk edebiyatından Namık Kemal, Tevfik Fikret, Faruk Nafiz, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhun, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Veli ve Cahit Sıtkı Tarancı gibi isimleri sevdiğini ifade eder. Nevres şiirde yaratıcılığa önem vermiştir ve kendi şiirlerinde yaratıcı olmaya çalışmıştır. Bununla birlikte geleneksel edebi türlere uygun yeniliklerin eklenmesini desteklediğini de belirtmiştir.

Irak Türkmen edebiyatını eleştirerek “Türkmen Edebiyatı genel olarak yeni bir özelliğe sahip olacağında eski etkilerden bir türlü kurtulamıyor” ifadesini kullanmıştır. “Zira eskiden Türkmen edebiyatı diye bir şey yoktur, ancak Osmanlı Türk edebiyatı dergâhındaydı” ifadesiyle de eski Türkmen edebiyatı olarak bilinen edebiyat ile ilgili eleştirisini ortaya koymuştur.

Salah Nevres’in Çağdaş Türkmen edebiyatı hakkındaki genel görüşü şu biçimdedir: “Çağdaş Türkmen Edebiyatına gelince aksak tarafları ile gelişmiş tarafları da vardır. Eski klasik edebiyatımızı çağdaş yaşayışımıza uygularsak ve çağdaş fikir ve akımlardan yana kalmazsak öz edebiyatımızı değerlendirebiliriz”. Şair Salah Nevres aynı zamanda edebiyatın gelişmesini toplumda fikir ve kültür gelişmesine bağlamıştır. Türk Dünyasında birçok şiir töreni ve edebi faaliyetlere katılarak izini bırakan Salah Nevres 2004 yılında KIBATEK Uluslararası Edebiyat Ödülü’nü de almıştır.

2.3.2. Eserleri

Salah Nevres daha öğrencilik çağındayken sanat ve edebiyata yönelmiştir. Çok genç yaşlarında tiyatro oyunlarına katılmış, daha sonra sanat ve edebiyata yönelmiştir. Nevres edebi hayatının başlangıcından yeni Türk edebiyatına hayran olanlardanmış dolayısıyla Türkmen edebiyatının da Türk edebiyatının bir parçası olarak Türk edebiyatına ayak uydurması gerektiğinin kanaatindeymiş. Bu nedenle Salah Nevres eski hazinelerin klasik sözü olarak nitelendirdiği şiirde aruz veznini hiç benimsememiştir. Salah Nevres çok genç yaşlarında sanat ve edebiyata yönelmiş olsa bile resmi olarak ilk eseri otuz bir yaşındayken 1972 yılında bir şiir kitabı olarak Irak Kültür Bakanlığına bağlı yeni kurulmakta olan Türkmence Kültür Müdürlüğü tarafından basılmış ve yayınlanmıştır. Edebiyatçı şair Salah Nevres başlangıcından günümüze kadar dördü şiir kitabı biri tiyatro olmak üzere beş edebi eser yayınlamıştır.

2.3.2.1. Aynada Zaman

Salah Nevres'in resmi olarak ilk yayınladığı eserdir. Eserin ilk basımı 1972 yılında Kerkük'te el-Cumhuriyye Basım ve Yayın Evi tarafından Osmanlı Türkçesi olarak basılmış ve yayınlanmıştır. Eserin ikinci basımı ise 2012 yılında İstanbul'da Kerkük Vakfı tarafından yeni Türkçeye dönüştürülerek basılmıştır. Eser yüz sayfadan oluşmaktadır.

Eser şairin 1969 yılında eşini ve çocuğunu doğum yaparken kaybetmesinden hemen sonra bu talihsiz olayın etkisinde oluşmaya başladığı eserin içindeki; hüznü, şansızlık, kader ve yalnızlık gibi temalardan anlaşılıyor. Bunun yanında eserde memleket, aşk, umut ve hürriyet gibi temalara da rastlanmaktadır. Eser serbest ve dördlükler olmak üzere altmışaltı şiiri havidir.

2.3.2.2. Uzaktan Geliyorum

Şair Salah Nevres'in yayınlanan ikinci şiir kitabıdır. Eserin ilk baskısı 1989 yılında Bağdat'ta Kültür Bakanlığı Yayınları Türkmençe Kültür Müdürlüğü tarafından Osmanlı Türkçesi olarak basılmıştır. Eserin ikinci basımı ise 2012 yılında İstanbul'da Kerkük Vakfı Tarafından yeni Türk abecesine dönüştürülerek basılmıştır. Eser doksan sayfadan oluşmaktadır.

Eser Aşk, mutluluk, umut, tabiat ve gurbet temaları olmak üzere altmışaltı şiirden oluşmaktadır. 1969 yılında şairin başından geçen acı olayın etkisinden kurtulamadığı, bu kitabında da yer yer hüznü temaların bulunmasından belli olmaktadır.

Biçimsel olarak serbest şiirin yeni edebiyatın bir ögesi olduğunu benimseyen Nevres, hece ölçüsünü de milli bir ölçü olarak benimsemektedir. Nevres ne kadar yenilikçi olduysa o kadar da milli mirasımıza muhafaza etmeyi benimsemiştir. O yüzden bu eser de biçimsel olarak serbest ve heceli dördlüklerden oluşmaktadır.

2.3.2.3. Pencere

Salah Nevres'in yayınlanmış üçüncü şiir kitabıdır. *Pencere* şiir kitabının ilk baskısı 1989 yılında Bağdat'ta Kültür Bakanlığı Yayınları Türkmençe Kültür Müdürlüğü tarafından Osmanlı Türkçesi olarak basılmıştır. Eserin ikinci basımı ise 2012 yılında İstanbul'da Kerkük Vakfı Tarafından yeni Türkçeye dönüştürülerek basılmıştır. Eser aşk, memleket, savaş ve umut temalarından oluşan yüz doksan şiire havidir. 122 sayfalık olan

kitap biçimsel olarak yine şairin yeni edebiyat unsurlarından benimseyip hayranı olduğu serbest şiir ve milli ölçümüz sayılan hece vezninden şiirlerden oluşmaktadır.

2.3.2.4. Vatan Bende Yaşıyor

Salah Nevres'in gurbette yazmış olduğu şiir kitabıdır. Kitabın gurbet etkisinde yazıldığı isminden anlaşılmaktadır. Kitap ilk olarak 2011 yılında İstanbul'da Kerkük Vakfı tarafından basılıp yayınlanmıştır. Kitapta vatan, memleket, hasret ve aşk temalarının yer aldığı serbest ve hece veznindeki biçimlerden oluşmaktadır.

2.3.2.5. Üç Yerli Piyes

Üç yerli Piyes, Salah Nevres'in yazdığı üç tiyatro eserini barındıran kitabıdır. Eser 1958'de salah Nevres'in tiyatro alanına girmesiyle başlayan sanat hayatının ilk günlerinden Türkmen Milli Tiyatro Takımı için yazmış olduğu üç piyesten ibarettir. Kitapta yer alan piyesler ise Muçala, Yarasa, Çarşı başlıklıdır. Bu üç yerli piyes 1987 yılında Bağdat'ta Kültür ve Tanıtma bakanlığına bağlı Türkmence Kültür Müdürlüğü tarafından bir kitapta toplanarak basılıp yayınlanmıştır.

BÖLÜM III

TEMALAR

3.1. Temalar

Bu bölümde Nevres'in *Aynada zaman* (1972), *Uzaktan Geliyorum* (1989), *Pencere* (1989) ve *Vatan Bende Yaşıyor* (2012) olmak üzere dört şiir kitabında bulunan şiirler tema açısından incelenmiştir. Nevres'in hayatı boyunca kaleme aldığı tüm şiir kitapları bunlardır. Kitaplarda toplam 415 şiir yer almaktadır. Şairin bu dört şiir kitabını bir bütün olarak incelendiğinde işlediği temalardan en belirgin olanları aşağıda örnekleriyle sıralanmıştır.

3.1.1. Aşk

Aşk, geçmişten günümüze bütün edebiyatlarda olduğu gibi Türk edebiyatında da şiirin en ağır basan konusudur. Anadolu Türk edebiyatının bir parçası olan Irak Türkmen edebiyatında aşk teması bütün şairler tarafından işlenmiştir. Şair Salah Nevres'in şiirlerini bir bütün olarak incelediğimizde şairin edebi hayatı boyunca çıkarmış olduğu dört şiir kitabında toplam altmış altı aşk konulu şiire rastlamıştık. Bu şiirleri ağırlıklı olarak 1972 ve 1980 yıllarında Osmanlı harfleri ile çıkarmış olduğu *Aynada Zaman* ve *Uzaktan Geliyorum* başlıklı iki şiir kitabında görmekteyiz. Daha sonra 1989 yılında yine Osmanlı harfleri ile çıkardığı *Pencere* ve 2012 de yeni Türkçeyle çıkardığı *Vatan Bende Yaşıyor* şiir kitaplarında aşk konulu şiirler daha az yer almıştır.

Kavuşamadığı sevgilisini bir ezilmiş laleye benzeten, ayrılığının kendisini öldürdüğünü ve mahvettiğini söyleyen şair sanki sevgiliyle ayrılığa sebep olanın kim olduğunu aramaktadır. Sevgilisinin çektiği derdi bildiğini fakat bu derde nasıl dayandığını bilmeyen âşık sevgilisine kavuşmak için rüzgâr gibi mesafeleri sileceğine, tüm kapıları çalacağına, feryadını herkese dinleteceğine, onu her yerde arayacağına ve çaresizliğini aşacağına 1964 yılında yazmış olduğu *Laleme Senfoniler* şiirinde şöyle ifade etmektedir:

Lalem

Seni kimler götürdü gitti

Ezdi eritti

Öl emretti

Sende mahvolan bana

İnan lalem

Biliyorum soluyorsun kederde

Hıçkırılıyorsun perde perde

Bilmem nasıl dözüyorsun

Bu derde

İnan lalem Yaşadığın âlem

Sana yaraşmaz asla

Artık iş işten vakit bile geçmede hâle

İnan lalem

Rüzgâr gibi sileceğim mesafeleri

Çalacağım çalınmayan kapıları

Kaldırımlar ayaklarımın altında inleyecek

Senfonimi in cin dinleyecek

Serseri hoyrat başıboş

Arayacağım seni her an

Zaman zaman

Kemireceğim çaresizliğimi

Seslen bana artık uzaklardan

İliklerimi ısıtsın sesinin sıcaklığı

Söyle

Seni kimler götürdü gitti

Ezdi eritti

Öl emretti

Sende mahvolan bana

Eylül 1964 Kerkük. (Nevres, 1972: 27)

Şair 1965 yılında en önemli aşk temalı şiiri olan “Laleme Senfoniler” adlı şiirini ***Laleme Senfoniler 2*** adı altında devam ettirmiş. Bu şiirinde sevgilisine yine “lalem” diye seslenerek onu sürekli düşlerinde gördüğünü, düşlerinde derdini ve hasretini onun bembeyaz gelinliği üzerine göz yaşlarını akıtarak nasıl giderdiğini anlatmaktadır. Sevgilisini göğüm, denizim ve çolum kelimeleri ile nitelendirerek yokluğunun hayatındaki yarattığı boşluğu andırmaktadır. Sevgilisinin yokluğu âşığın çehresini güzel bir bayram sabahından soğuk bir kış akşamını andıran bir çehreye dönüştürdüğünü başarılı bir benzetmeyle ifade etmiş.

Lalem

Dün gece

Gördüm seni düşte

Her zamanki gibi işte

Sende mahvoluyordum

İnan lalem

Ne gök maviliğine

Ne denizköpüğüne

Nede kır söğüdüne

Bembeyaz eteğine

Sızıyordum içimi

İnan bir tanem

Gögüm denizim çölüm

İçimde ölüm

Birikiyor yavaş yavaş

Ben değilim sensin direnen

Ben çoktan ölmüşüm çoktan

Sensin beni mahveden

Dalan

Daldıran

Gör ki lalem

Bir zaman bayram sabahını

Şimdi kış akşamını andıran

Bu çehrem

Ne facialar anlatıyor sana

Ne elemeler

Ne bekleyişler

Dudaklarım seni kımıldıyor

Kulaklarım seninle doludur

Gögüm denizim çölüm

İşte içimde ölüm

Birikiyor yavaş yavaş

Ben değilim sensin direnen

Ben çoktan ölmüşüm çoktan

Sensin beni mahveden

Dalan

Daldıran

Şubat 1965 Kerkük. (Nevres, 1972: 28)

Şairin kendi aşkı olan lalesi ile aşk hikâyesinin git gide karanlığa girdiğini ve âşığın yavaş yavaş umutlarını kaybettiğini aynı yılın Nisan ayında yazdığı **Lalem 3** adlı şiirinde anlatmış ve bu acılı duygularla dolu aşk hikâyesinin son noktasını koyarken bile sevgilisini ne kadar kutsadığını anlatmaktadır. Şiirin ilk parçasında çaresizlik ve yalnızlığının korkunç olduğu ifade edip, kurtuluşu meyhanelerde arayanâşık meyhanede vicdan azabına yakalanmış ve sevgilisini düşünmekten vaz geçememiş. Nihayet âşıkçok kutsadığı sevgilisinin hatıralarını meyhanelerde kirletmemek için artık meyhanelere girmeyeceğine karar vermiş.

Lalem 3

Caddeler ıssız

Fenerler sönük

Bir ben varım caddede

Bir de loş köşelerde

Benimsemediğim hayaletler

Meyhaneye gidiyorum lalem

Seni düşünmeyeceğim artık

Hatıranı kirletmeyelim diye

Meyhanede üç kişi

Saki döndürücü kişi

Ben de katıldım

Birincisi kurnaz adlı İğrenç suratlı

Bana öylesine bakıyor ki

Aldırmıyorum ikincisi kaşlarını çatıyor

Yalan adlı bu herif

Laf laf ardı savuruyor

Dinlemiyorum

Öteki dudaklarını isiriyor

Kin adlı bu canavar

Çehresi damar damar

Gözlerinde kıvılcım beliriyor

Omuz silkiyorum

Saki başucumda

Uçlü çirkinliği görüyorum

Gözünün bebeğinde

Yudum yudum

Cehennem lavi içiyorum sanki

Kendimden geçiyorum

Bir şeyler söylüyorum

Anlaşılmaz

Karanlık irkiliyor

Gün doğuyor ülkeme

Tokuşarak gölgeme

Gidiyorum amaçsız

Meyhanenin çirkinliği

Yüzümde belirliyor

Rakı kokuyorum

Avuçlarımla örtüyorum yüzümü

Koşuyorum

Benimsemediğim hayaletler

Beni kovalıyor sanki

Meyhanedekilerin kahkahaları

Kulaklarımda çınlıyor

Meyhaneyi inkâr edeceğim artık

Yıkanacağım tılsımlı sulara

Eteklerimi silkeceğim rüzgârda

Seni düşünürken

Hatıranı kirletmeyeyim diye

Nisan 1965 Kerkük. (Nevres, 1972: 30)

Şair **Yeşil Ev** adlı şiirinde aşkın getirdiği mutluluk duygularını, doğanın, baharın ve gölün rengi olan yeşil renkle ifade etmektedir. Sevgilisiyle yarınlar için güzel duygular ve umutlar doğduğunu ve neşelerini dinledikleri şarkılar, ninniler ve serdikleri renkli sofralarla anlatıyor şair. Âşık mutluluğun sadece sevgilisiyle başbaşa bu yeşilliklerin içinde bulunduğunu ve acılı hatıralarının onu geri sürüklese de umutları onu güzel

geleceklere ittiğini ifade etmiş. Âşık bu mutluluğunun sonsuza kadar sürmesi dileklerini birer sonsuzluk şarkısına benzetmektedir. Âşık hasret acılarının mezara girerek bir daha dönmeyeceğini ve artık sonsuza kadar mutluluğunu şiirin sonunda ilan etmektedir.

Yeşil Ev

Ev yeşil

Orman yeşil

Göl yeşil ördek yeşil

İçimde bahar

Yeşil evde

Bir ben varım

Bir de o

Ev yeşil

Hatıralar sürüklüyor dünlere

Umut itiyor yarılara

Tavanda kırlangıçlar

Sonsuzluk türküsünü dinletiyor bana

Ve benim sevgilim

Eteğinde sabahın aydınlığı

Dalıyor karanlıklarına

İçimde bahar

Yeşil evde

Bir ben varım

Bir de o

Ev yeşil

Sofrada tuz ekmek

Meyveler etek etek

Yeşil gözlü sevgilim

Yeşil bir âleme götürüyor ruhumu

Öylesine sermestim ki

Yeşil bir neşe döndürüyor başımı

Yeşil bir gurur sarıyor herşeyimi

İçimde bahar

Yeşil evde Bir ben varım

Bir de o

Ev yeşil

Hasretle acının

Mezar taşında sallanıyor

Mutluluğun altın beşiği

Ve benim sevgilim

En içli ninnileri dinletiyor bana

Yeşil bir gün başlıyor hayatımda

Bir gün ki güneşi

Ağartmadadır dünyamın afakını

İçimde bahar

Yeşil evde

Bir ben varım

Bir de o

Mart 1965 Kerkük. (Nevres, 1972: 46)

Şair *Sevgilim Bu Günler* başlıklı şiirinde aşkta özlem duygularını işlemektedir. Kendisine kalbinden bile yakın olan sevgilisinden ayrılan âşığın yalnızlığını ve sevgilisine her zaman muhtaç olduğunu söyleyen âşık her gece sabaha kadar aklının ona gitmesini Esra Miraca benzetmektedir. Sevgilisinden ayrılan âşığın baharının rengini kaybetmesi onun perişan halinin göstergesi olarak kullanmaktadır şair.

Sevgilim Bu Günler

Sevgilim bugünler efkârlıyım ben

Seni öylesine özliyorum ki

Benim her şeyime hâkim olan sen

Kalbimdesin daha yakınsın belki

Sevgilim bu günler hep yalnızım ben

Her zamanki gibi sana muhtacım

Gittikçe ruhuma akıp dolan sen

Gündüzleri isram gece miracım

Sevgilim bu günler perişanım ben

Senden ayrılanı bir zaman oldu

Ey mevsimlerimi renklendiren sen

Bir baharlık ömrüm hep hazan oldu

Haziran 1969 Kerkük. (Nevres, 1972:71)

Şair kaleme aldığı *Sen* başlıklı şiirinde bitmeyen aşkları işleyerek âşığın sevgilisine hitaben yüzlerce volkan kızıp köpürüp dindi, binlerce savaş cihanı sarstı

nihayet bitti ama senin aşkın ne diniyor ne bitiyor sözünü ifade etmektedir. Burada şair aşk sıcaklığının kendi içinde dinmeyen bir volkana benztip ve işkencesini bitmeyen bir dünya savaşına benzetmektedir.

Sen

Yüzlerce volkan

Kızdı köpürdü

Sonunda dindi

Binlerce savaş

Cihanı sarstı

Nihayet bitti

Ama sen

Ne dinyorsun

Ne bitiyorsun

(Nevres, 1989: 17)

Şair **Her İhtimali Farz Eyledim** adlı şiirinde âşığın sevdiği kızın gönlünü çalmak için yalvarışını ve aşkını anlatmak için uğraşını anlatmaktadır. Âşık sevgilisini aşkına inandırmak için canımın canısın, gönlümün tek gümanısın ve derdimin dermanısın gibi ifadeleri kullanarak seslenmektedir.

Her İhtimali Farz Eyledim

Her ihtimali farz eyledim

Hali sana arz eyledim

Uğruna can nezir eyledim

Sen canımın canısın

Yalvarışım nasıl biter

Yakarışım nasıl biter

Senden başka kimi ister

Gönlümün tek gümanısın

Ömür sensiz nasıl sürsün

Gözüm sensiz nasıl görürsün

Gönül sensiz nasıl vursun

Sen vur diyen fermanısın

Dilim neyi söylesin ki

Neyi sitem eylesin ki

Lukman bana ne eylesin kiir inceleme tespit, değerlendirme göremiyorum.

Sen derdimin dermanısın

(Nevres, 1980: 50)

3.1.2. Savaş

1980 yılında başlayan ve sekiz yıl süren Irak-İran savaşı her savaş gibi hayatı her yönüyle etkilemekteydi. Hayatın önemli bir parçası olan edebiyatın bu savaştan ciddi bir şekilde etkilenmesi o dönem çıkan edebi eserlerde açıkça görünmekteydi. Tabii Irak Türkmenleri bu ülkenin bir etnik grubu olarak bu savaşın etkilerinden paylarını almışlardır. Şiirlerini incelemekte olduğumuz Türkmen şair Salah Nevres'in aşağıda şiirlerinden verdiğimiz örnekler de bu savaşın etkisi göze çarpmaktadır.

Şair Nevres 1989 yılında yayınlanan *Pencere* adlı şiir kitabında yer alan "Silahlanma" adlı şiirinde savaşın tüm bitki, hayvan ve nimetlerin izini yok ettiğini, her tarafta eskiden savaşta kullanılan at nalının izleri diyerek günümüz savaşların izinden kalan harabeler ve facialara işaret etmektedir.

Silahlanma

Ne başak ne dal izi
 Ne yoğurt ne bal izi
 Kafeste kuş plastik
 Her tarafta nal izi

Ne dostluk var ne barış
 Çılgıncadır bu yarış
 (Nevres, 1989: 69)

Şair ***Eritilsin Üretilsin*** adlı şiirinde savaşlar bitsin bütün demir çelik silahlar ve mermiler eritilsin geri dönüşümle üretilsin hayat kurtaran iğneler, yıkılan şehirleri yeniden yapmak için balta, kazma, kürek ve elek gibi inşa malzemeleri ve bir daha sarsılmasın yapılar, korkudan titremesin yürekler demek istemiştir. Nevres'in savaş temasında yaşadığı bölge ve dönemlerde çıkan savaşlardan etkilendiğini bu şiirde açıkça görebiliriz. Şair savaş temalı şiirlerinde savaşların kötülüklerini açıklayarak savaşlara sebep olanların vicdanını etkilemeye çalışmaktadır.

Eritilsin Üretilsin

Eritilsin gülleler

Toplar tüfekler tanklar

Roketler

Füzeler

Güdümlü mermiler

Üretilsin iğneler

Çekiç çivi elekler

Balta kazma kürekler

Sarsılmasın direkler

Titremesin yürekler

(Nevres, 1989: 73)

İnsanlığın bu savaşlardan kurtulması için şair **Nuh Gemisi**adlı şiirinde tek çareyi yeniden bir Nuh peygamber gelmesinde, çağımızın teknolojisine uygun gelişmiş bir gemi yapması ve yeryüzünü atom bombalarının patlarken mantar şeklinde çıkardığı zehirli dumanlar sarmadan hayattaki tüm iyi insanları ve hayvanları yükleyip uzaya götürmesinde buluyor. Bu şiirde şair din kültüründen yararlandığı görünmektedir. Nevresin her temada yaşadığı çevrenin ve zamanın şartlarından etkilendiğinin bir diğer örneğidir bu şiir. Aynı zamanda Nevres'in bu tür şiirlerinde yaşadığı dindar toplumu etkilemeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Nuh Gemisi

Nuh peygamber

Dirilsin gelsin

Yapsın uzay gemisini

Yüklesin örnekleri

Götürsün gitsin

Yeryüzünü

Mantar örtmeden

(Nevres, 1989: 79)

Nevres savaş temalı **Hemen Hemen** adlı şiirinde ise savaşı çıkarıcı güçlere savaşın hemen ve tamamen bitirilmesi için seslenmektedir. Nevres bu şiirde savaşın açlığa, yoksulluğa ve neden olduğunu açıklamaktadır. Şairin bu acıtıcı durumlardan en çok çocukların etkilendiğini açıklayarak insanlığın vicdanını hareketlendirmeye

çalışmaktadır.

Hemen Hemen

Doydurun aç karınları

Giydirin çıplak tenleri Kurtarın

Bakımsızlıktan ölen çocukları

Son verin bu ölüm yarışına

Son verin

Hemen hemen

Birdenbire

(Nevres, 1989: 80)

Savaşın ahvalinden kuşların havada kızardığını, hayvanların yerde kavrulduğunu ve balıkların denizlerde haşlandığını tasvir eden şair **Ziyafet** adlı şiirinde dünya liderleri olan savaş tüccarlarına “alın işte budur kurduğunuz muhteşem sofraya; basın kırmızı düğmeleri başlasın eşsiz ziyafet” bağırışı şiirden duyuluyor. Nevres bu şiirde savaşı çıkaran dünya liderlerinin “basın kırmızı düğmeleri” ifadesi ile savaştan bir oyun kadar ve “başlasın eşsiz ziyafet” ifadesi ile bir yemek ziyafeti kadar zevk aldıklarını anlatmaktadır.

Ziyafet

Havada kuşlar kızartma

Karada hayvan

kavurma Suda balık haşlama

Basın kırmızı düğmeler

Başlatın Tarihin eşsiz ziyafetini

(Nevres, 1989: 81)

Şair savaş sonucu yıkıklardan çıkan demirden ve savaşın dünyayı yakarak ürettiği bu kadar kömürden atom bombasından canlı kurtulup kim yararlanacak sorusunu **Kalan Kim Alan Kim** adlı şiirinde tüm insanlığa yönlendirmektedir.

Kalan Kim Alan Kim

Koca mantar örtüsü Sarınca dünyamızı

Canlı kalan kim

Bunca demir dümürü

Ve bu kadar kömürü

Satın alan kim

(Nevres, 1989: 81)

Bunalım adlı şiirinde şair savaş büyüdükçe barış fırsatlarının azaldığı ve yeryüzündeki tüm dinler savaşa karşı barıştan yana oldukları hakkında gönderme yapmaktadır. Şair barışın sembolü olarak zeytin dalı ve güvercini kullanırken İslam dinine “ezan sesi” ve “Kâbe” ile işaret ederken Hristiyanlara en büyük din merkezleleri olan “Vatikan” ifadesi, Yahudilere din kitapları olan “Tevrat” ifadesi ve Budistlere tanrılarının ismi olan “Buda” ifadesi ile işaret etmektedir.

Bunalım

Dev mantar büyüdükçe

Zeytin dalı soluyor

Kâbe'de ezan sesi İnli inli inliyor

Hüngür hüngür ağlıyor

Vatikan'da çan sesi

Tevrat'ın derdi derin

Buda'nın gözünde yaş var

Dev mantar büyüdüğüçe

Güvercin küçülüyor

(Nevres, 1989: 84)

Savaşta saldırıdan sığınmaya çalışan, yeraltı sığınağı arayan bir çocuğun şaşkınlığı ve endişeleri **Şaşkın Çocuk** adlı şiirde işleyerek savaşın acımasızlığını canlandırmaya çalışmış Nevres.

Şaşkın Çocuk

Nereye sığınalım

Bodruma mı?

Yeraltı sığınağı sokak başında

Zaman durakladı

Mesafe silindi

Aç kollarını Sar beni...

(Nevres, 1989: 92)

Mülteci Kim adlı şiirinde şair 1991 yılında körfez savaşında sırasında Irak'ta yaşanan ayaklanmanın devlet tarafından şiddetle karşılanması üzerine halkın ülkeyi terk edip komşu ülkelerin sınırlarına doğru kaçışını bu şiir parçasında özetlemektedir. Şair burada savaştan kaçan halkın "Toros Dağları" ifadesiyle sınırlarda sıkışıp ölüme terk edildiklerini ya da sınırı aşarak "Ege" denizin diğer tarafındaki ülkelere ulaşmaya çalışırken denize boğularak ölüme terk edildiklerini açıklamaktadır.

Mülteci Kim

Zamanla bıçak kemiği buldu

Sınır kapıları mülteci doldu

Kimimize Toros geçit vermedi

Kimimiz Ege'de suda boğuldu

İstanbul, 15 Ocak 1999

(Nevres, 2011: 30)

Aynı savaşta birçok Iraklı'nın dünyanın çeşitli ülkelerine sığınmacı olarak gitmesi ve yurdunu terk etmesi şaire göre dünya liderleri ve büyük güçlerin bir oyunuydu ve bu oyunu bozmak için halkın sesini dünyaya duyurması gerektiği kanaatinde olduğunu ifade etmektedir ve Kendisi şiirleri yoluyla sesini duyurmaya çalıştığını anlatmaktadır.

Hangi Oyun

Böylece çemberi döndük dolandık

Beş kıtaya parça parça yollandık

Ne silkinebildik ne de canlandık

Kurtarmaz sesimiz duyulmadıkça

Bu oyun sahneye koyulmadıkça

İstanbul, 24 Ocak 1999

(Nevres, 2011: 31)

Yarışmanın Sonu adlı şiirinde Nevres savaş sonrası dünyanın halini tasvir etmeye çalışmaktadır. Savaş neticesinde tüm denizlerin birer hayatsız “ölü deniz” haline geldiğini ve sahraların savaş ateşleriyle külleştiğini ve şehirlerin kömürleştiği manzarasını tasvir etmektedir. Herşeyin darmadağın harabeye dönüştüğü ve siyah savaş dumanlarının yer

savaş sırası yer altında yaşayan insanların yüzünde izinin görüldüğünü ifade etmektedir.

Yarışmanın Sonu

Burası ölü deniz

Burası kül sahrası

Burası kömür şehir

Her şey tarumar

Her yer darmadağın

Beş duyudan yoksun

Simsiyah kel insanlar

Yeraltı kentlerinde

Burası kömür şehir

Burası kül sahrası

Burası ölü deniz

(Nevres, 2011: 1989: 89)

3.1.3. Üzüntü

Nevres'in şiirinde ayrılık, ölüm ve gurbet acısı duygularıyla dolu üzüntü teması en çok işlenen üçüncü konu olmaktadır. 1969 yılında eşini ve çocuğunu doğum esnasında kaybeden Nevres bu acıklı olayı bir türlü atlayamamış. Bu tarihten sonra Nevres'in üzüntüsü şiirlerine ağır bir şekilde yansımıştır. Nevres şu ana kadar çıkarmış olduğu dört şiir kitabında tam olarak 25 üzüntü konulu şiir yer almaktadır. Nevresin üzüntü temalı şiirlerine ilk kitabı olan Aynada Zaman şiir kitabında rastlanmasa da diğer üç kitabında dikkat çekecek kadar işlenmiştir. Uzaktan Geliyorum kitabında yer alan Büyük İşkence şiirinde Nevres içindeki boşluğun büyük bir taş parçasını bir dağın tepesine kadar çıkaramaya mahkûm olan ünlü Yunan mitoloji kahramanı Sisyfos'un taşımaya mahkum

olduğu taştan daha ağır ve daha boşuna olduğunu aşağıdaki serbest parçada şöyle ifade etmiş:

İçimdeki Boşluk

Sizif'in omuzladığı taştan

Daha ağır

Daha boşuna

(Nevres, 1980: 15)

Nevres *Pencere* adlı kitabında ***Yüreğimde Batan Hâr***başlıklı şiirde kendisini gece gündüz delice çırpındıran, bilinmeyen bir diken gibi içine batan üzüntülerine hakimlerin hiç kimsenin çare bulmadığını ifade etmiş. şair burada yüreyiğini dağlayan ateşin acısını "har batması" ifadesiyle anlatmış ve bu acının kendisini gece gündüz deli gibi çırpındırdığı ve bir gün bu acıdan öleceğini sanmaktadır.

Yüreğimde bir har batar gizlice

Kime sorsam bilmez hekim nerede

Gece gündüz çırpınırım delice

Endişem var sönerim bir kerede

Üzüntülerinin kendisini öldüreceğini düşünene Nevres ölünce bile üzüntülerinin bitmeyeceğini ve mezarda bile yüreği Kerkük'ün ezelden beri petrol yataklarından çıkan Baba Gürgür ateşi gibi yanacağını aşağıdaki mısralarda şiirleştirmiş.

Ben sönersem mumlar söner ardımdan

Yaşlı gözle yer altından bakarım

Yarasalar mesken tutar yurdumdan

Can evimde Baba Gürgür yakarım

(Nevres, 1989: 24)

Nevres acılarının ve üzüntülerinin onu gece gündüz kovaladığını **Pencere** kitabında **Karabasan** başlıklı şiirinde başarılı bir şekilde işlemiş. Şair burada her günün doğmasıyla başlayan üzüntülerini ve halk arasında kötümserliğin bir simge olarak bilinen bir yarasa kuşuna benzettği üzüntüleri ile savaştığını anlatmaktadır. Günün bitiminde üzüntülkeri ile savaşan, düvüşen ve boğuşan Nevres günün bitiminde yorgun halini “kömürleşmiş” ifadesiyle açıklıyor.

Karabasan

Tanyeri ağarır

Kızıl kaymak tutar göğün bitimi

Duyarım gözlerimde çekim gücünü

Yakalarım hevengin ilk ucunu

İçerim mayalanmış renkleri

Durdururum yarasaları

Saldırırım karanlığı

Çırpınırım

Dövüşürüm

Boğuşurum

Savaşırım

Küllenmiş mangala dönene kadar

Göğün o bir bitimi

Gün boyu dertleriyle savaşan Nevres'in üzerine tekrar gece gelir ve kendini

yorgun, aç ve susuz olduğunu fark eden şair az bir şeyler yiyerek uyuyup uykuda karabasana benzettiği üzüntüleriyle tekrar savaşmaya hazırlanır.

Anlarım susadığımı

Boşuna nem ararım kütüklerde

Duyarım acıktığımı

Tırnaklarımla hırpalarım kazan dibini

Bir sedef pirinç ararım orada

Geceyle başlar karabasanım

Gözlerim donar

Örümcek düğümler kirpiklerimi

Yarasalar emzirir karanlığı

(Nevres, 1989: 49)

Son kitabı *Vatan Bende Yaşıyor*'da yer verdiği *Kavun Vilayet* adlı şiirinde Nevres her gece bir dertle uyuyup sabahları yeni bir dertle uyandığını ve umutlarını kaybettiğini şu dizelerde işlemiştir:

Kavun Vilayet

Geceleri karanlık gözümde perde

Her sabah düşerim yeni bir derde

Dikenli teller sarmış umutlarımı

Kavun vilayeti zindan şehirde

(Nevres, 2011:12)

Hayatı boyunca birden fazla acıklı olay yaşayan şair Nevres'in şiirlerinde üzüntü temalarına çok fazla rastlanmaktadır. Aslında Nevres'in üzüntüleri şiirlerinin büyük kısmına yasıdığı açıkça görebiliriz fakat bu kısımda seçtiğimiz örnekler şairin üzüntülerini işlediği en başarılı ve net örnekleridir. Bu çalışmada daha önce de geçtiğimiz gibi şairin eşini ve çocuğunu doğum sırasında kaybetmesi ve genel olarak yaşadığı coğrafya ve dönemlerde çıkan savaşlar şairi içten etkilemiş ve uzun süre duygularını kamlamış ve edbi hislerini körüklediğini bu örneklerde açıkça görebiliriz.

3.1.4. Memleket sevdası

Kerküklü olan şair Salah Nevres her şair gibi memleketi için şiir yazmış, memleketine olan sevgi ve özlem duygularını şiirle anlatmış. Nevres'in özellikle gurbet yıllarında memleketi Kerkük'e olan hasret duyguları şiirlerine yansımıştır. Bundan dolayı Kerkük konulu şiirlerine en fazla son iki kitabı *Pencere* ve *Vatan Bende Yaşıyor* da rastlanmaktadır. İlk iki kitabı olan *Aynada Zaman* ve *Uzaktan Geliyorum* da Kerkük konulu şiirler yok denecek kadar azdır.

Nevres Kerkük için hasret, sevgi ve özlem duygularını içeren tam 24 şiir yazmıştır. Bu incelemede Kerkük konulu ilk şiir örneği şairin *Pencere* adlı şiir kitabında yer alan sevgilisi olarak nitelendirdiği Kerkük'ün Kelesi ve Hasasına deresine özlemini anlattığı *O Yakadan Bu Yakaya* adlı aşağıdaki parçalar olacaktır.

Bu Yakadan O Yakaya

Sevgilim

Dün Topkapı'da durdum

Hasaya baktım

Göresim geldi seni

Özleyiş öyle sardı

Özlem öyle kuşattı

Damla damla aktım

Fitil fitil yaktım

Baba Gurur'u

Kerkük'ün ortasından geçen ve Kalenin Top Kapısından görünen çayda bakarken sabahın ilk dakikalarında ufku kaplayan o belirsiz ışığın ve daha görünür olan üç günlük hilalin çay suyuna yansiyarak oluşturduğu o eşsiz manzarayı şair şöyle anlatıyor:

Tanyeri ağarınca

Pembeli gökte üç günlük hilal

Eşsiz taslağını çizdi Suyun yüzünde

Gözümün bebeğinde

O sabah vaktinde adeta çaydan su almak için çaya inen ama şairin neden indiklerini bilmediği güzel kızların gönlünü nasıl çaldıklarını Kerkük yöresinden bir parça şiirle şöyle ifade etmiş:

Çay boyunca indiğimde

Bir ses çınladı kulaklarımda

"indiler çaya bunlar

Bilmirem neye bunlar

Menim bu süt gönlüme

Vurdular maya bunlar

Bu güzel kızların çay kenarına serdikleri kilimin dört ucuna oturduklarını ve kendisinin yol alıp gittiğini şu parçada işlemiş şair.

Hemen yapıştırdım tamlamayı

Yolcu yol aldı gitti

Kaldılar yaya

Kilimin dört ucunu bunlar

Saldılar suya bunlar

Yıllar sonra Kerkük'ün at yarışları ile meşhur olan Cirit Meydanı mahallesine varan şair meydanın asfaltla döşendiğini ve atların nal izlerinin kaybolduğunu ifade esden şair ardından Gavur Bağı mahallesine geçerek eskiden kalabalığıla bilinen mahallenin تنها olduğunu aktarmaktadır.

Cirit Meydanı'na vardığımda

Asfalt örtüyordu nal izini

Tenha buldum Gavurbağı'nı

Sarhoş görmedim orada

Kuş görmedim zeytin ağaçlarında

Sert ayaz iliklerimi ürpertti

Kışın güneşi uzaktı

Isınamadan

Kerkük'ün İmam Abbas Mahallesi'nden Beyler Mahallesi'ne geçen şair, Ali Bey hamamı yakınında kışın işlerinin kıması ve eşini kaybeden rastladığı ihtiyar bir kasabın feryadını bu iki parçada ifade etmiş.

İmam Abbas mahallesinden

Beğler mahallesine geçtim

Ali Bey hamamı yakınında

Yaşlı bir kasap

*İşsiz oturuyordu dükkânında
 Dalgın adama baktığımda
 Ses yine çınladı "kış geldi iş kalmadı
 Ağzımda diş kalmadı Felek aldı eşimi
 Gama yoldaş kalmadı"*

Derin bir hasret çekerek şair yoluna devam etmiş ve Şaturlu mahallesinden geçmiş Kerkük kışlasına varmış önünden Kerkük'ün bu Yaka denilen çayın diğer tarafına geçince eski bir Kerkük türküsü duymuş.

*İçimi çekerek yürüdüm
 Şaturlu mahallesinden geçtim
 Kışla önünden
 Bu yakaya döndüm
 Biraz açılalım diye
 Eski bir Kerkük türküsünü
 "o yakadan bu yakaya
 Gelince halim kalmadı
 Yârim seyrana gitmiş
 Dönünce halim kalmadı"*

Bu şiirin son parçasında şair günün sonuna gelince acıkmış Yeni Evler mahallesinden Çay mahallesine geçmiş ve tekrar varmış Kalanın Top Kapısına ve yine özlemiş Kerkük'ün petrol bataklarından ezelden beri çıkan Baba Gürgür ateşini.

Akşamdı artık

Yeni damlardan
Çay mahallesine geçtim
Birde çıktım çay boyuna
Tırmandım Top Kapı yokuşuna
Özleyiş daha kuşattı
Daha özledim seni
Döndüm hasaya baktım
Damla damla aktım
Fitil fitil yaktım
Baba Güğgürü
 (Nevres, 1989: 106)

Bu şiiri Nevres Memleketinden uzak kaldığı uzun yıllardan sonra Kerkük'e uyguladığı ilk ziyaretinin izlenimleridir. Şair bu şiirde uzun yıllar önce Kerkük'te olan anılarını hatırlayarak zamanla memleketin nasıl değiştiğini üzüntü içinde anlatmaktadır.

Şair çıkarmış olduğu son kitabı *Vatan Bende Yaşıyor* şiir kitabında yer alan ***Asasız Musa Kerkük'te*** adlı şiirinde Kerkük halkı ağzından çağın en verimli doğal maddesi olan Petrol gölü üzerine yüzen bir memleketin ve halkının perişan halini ve çaresizliğini anlatırken halkı Mısır'ın Sina çölünde eli boş اساسız bir Musa peygambere benzetmiş.

Asasız Musa Kerkük'te
Ben bir tedirgin can bir yorgun beden
Kırık bir teknede petrol gölünde
Bu yaka o yaka arası ben
Asasız Musa'yım Sina çölünde
 (Nevres, 2011: 13)

Susuz Kerkük adlı şiirinde ise şair Kerkük'ün Sona gölü, Mece Boğan ve Kırk Boy göllerinin acı verici kurumuş haline duyduğu derin üzüntüsünü şöyle ifade etmektedir:

Susus Kekük

Kerkük'te göller varmuş

Sona Gölü Mece Boğan Kırk Boy

Zaman zaman kurumuş

Ördekler dağılmış

Şahin eyvah çekmiş

Kumru çile doldurmuş

Gam basmış dert kudurmuş

Bu acılı duygularla dolu şiirin devamında şair Kerkük'te artık göller ve ırmaklar yerine halkın gözünden suların aktığını çok acıtıcı bir şekilde ifade etmişti. Kerkük'e bağlı Altın Köprü kasabasından geçip Kerkük çayına akın solar kesilip meşhur Altın suyuna doyulmaz olduğunu belirtmiş.

Kerkük'te Sular akar gözlerden

Kara incir SaritepeVakaşa

Benzi sarı

Bahtı kara

Baş başa...

Kerkük'te

Dehne Bulak Hasa var

Kışın çay gelirdi yağmurdan

Yazın akardı Allahkari'ndan

Kaynak bozuldu

Su kesildi

Doyum olmadı

Altunköprü suyundan

Yine Kerkük yöresinde güzel bir şiirle şair Kerkük'e bağlı Tavuk ve Salahattin iline bağlı Tuzhurmatu ilçelerinden geçen Tavuksu ve Aksu çaylarının Kerkük çayı ile aynı kaderi paylaştığına değinerek bütün Türkmen bölgelerinin ülkedeki kitlesel ayrımcılık yüzünden aynı kaderi paylaştığına işaret etmektedir.

Kerkük çayı Hasasu

Dolmaz oldu tasa su

Tavuğsu Aksu gibi

Batmış aynı yasa su

Dolma ve sarmanın karışık olduğu Yaprak denen yemeği pişirirken üzerine bırakılan yumuşak taşları toplamak için çay kenarına çıkardı kadın ve kızlar. Bu ve bu gibi görenek ve geleneklerin Kerkük Çayının kurumasıyla Kerküklülerin hayatından çıkmasını şair aşağıdaki parçada şiirleştirmiş. Şair ardındaki parçada Kerkük ve etrafındaki Tuzhurmatu ve Tavuk ilçelerinde çayların kurutulup yerine yorgunluktan akan alın teri ve acıdan akan göz yaşları yanında hiç kurumayan onur suyu aktığını şu şekilde işlemiştir:

Artık sular eskisi gibi akıyor

Bahçe kumu birikmiyor Kule dibinde

Akıntılar

Kaymak tutmuyor Hasatımarı'nda

Hamam çamuru oluşmuyor gölcüklerde

Yapraktaşı seçilmiyor çay boyunda

Bizim elde üç kaynak var bozulmaz

Akar sızar dökülmez

Alın terimiz Emek su

Gözyaşımız Özlem su

Yüzsuyumuz Onur su

(Nevres, 2011:37)

Şair Kerkük için umut dolu duygularını Vatan Bende Yaşıyor adlı kitabında **Bekle** başlıklı bir dörtlülle şöyle anlatmış:

Desem de bu hamur çok su götürür

Sen tandır başında ısrarla bekle

Kerkük'te açacak mavi çiçekler

Beklediğin saat düdük öttürür

(Nevres, 2011:69)

Nevres Kerkükün halini ve üzerinde oynanan oyunu bir şair diliyle son kitabında yer alan **Oyun** adlı şiirinde şu şekilde anlatmış:

Sahne loş

Kulis kırık kopuk

Zaman şu an

Yer yöremiz

Konu

Özümüz

Sözümüz

Töremiz

Oyunun ilk sözü Kerkük

Son sözü

Bük defter bük

Hıçkırık

Sessizlik

Karanlık

(Nevres, 2011:77)

Kerkükün yer altı zenginliklerine göz diken ve memleketin varlıklarına el koymaya çalışanları şair Nevres **Kim Kaldı** adlı şiirinde kendine özgü bir dille şu şekilde ifade etmektedir:

Kim Kaldı

Kim kaldı büyülenmesin

Hali harap şehrim

Kim kaldı tekme vurmasın

Kim kaldı çifte atmasın

Huyu erbap şehrim...

(Nevres, 2011: 85)

Hak Kurutsun adlı şiirinde ise Nevres Kerkük'ün altındaki petrol zenginliğinden dolayı memlekete göz dikenlerin Kerkük'ü ne hale getirdiklerini anlatmış ve petrolü lanetlemiş.

Şimdi şu an dolaşırsan Kerkük Sokaklarını

Hanını hanesini köşe bucaklarını

Bin bir eyvah çekersin yazıklar olsun dersin

Dilersin hak kurutsun petrol yataklarını

Şairler en duygulu insanlar olarak her zaman duygularını şiire dökmekteler. Nevres'te onlardan biri olarak Kerkük için tüm duygularını şiire dokmuş ve yine son eserinde Kerkük için ümitlerini şu dördülikle ifade etmiş:

Kime ne anlatsam felaketimden

Savaş kırdı döktü insanlarımı

Düşman çekip gitse memleketimden

Güvercin doldurur meydanlarını

(Nevres, 2011:94)

3.1.5. Şikâyet

Şair Nevres'in başından geçen şahsi felaketler ve genel olarak tüm Iraklıların başından geçen savaş ve ambargo gibi olaylar şiirlerine ciddi bir şekilde yansımıştır. Özellikle 1969 yılında şairin eşini ve çocuğunu doğum esnasında kaybetmesi Nevres'i derinden etkilemiş ve sanat hayatına yansımalarını şöyle ifade etmiş:

“1969’da başıma gelen acı bir felaket sanat duygumu kamçulamış ve edebi hislerimi körüklemişti ki, ondan sonra yazdığım eserlerde bu etkiden bir türlü kurtulamamıştım”
(Benderoğlu, 1989).

Şairin ifadesine göre bu acı felaketten bir türlü kurtulmamıştır. Nevres 1972 yılında çıkarmış olduğu Aynada Zaman adlı ilk şiir kitabına Kasım 1961 yılında o zamanlar Kerkük'e bağlı Tuzhurmatu ilçesinde öğretmenlik yaptığı sırada yazdığı *İnilti* başlıklı bir şiirle bahtını şikâyet ederek başlamaktadır.

İnilti

İç alemim harap oldu yıkıldı

Kartalları serbest gezer korkusuz

Tomurcuklar açtı renksiz kokusuz

Böcek bile kanat büktü sıkıldı

Yoksa erir yoksa değer taş taş

Günde yüz kere bağrıma inen taşlar

Bir kervandır ne durur ne yavaşlar

Dizilirken ölümlerle baş başa

(Nevres, 1972: 11)

Şair 1965 *Yılbaşı Gecesinde Özleyiş* başlığı altında halinden şikayetini yine bir şiire dökmüş. Nevres yılın son gecesini ağır geçirmekte ve yeni yıla kötümser gözlerle bakmaktadır. Herkesin yeni yılı mutlulukla kutlarken kendisi umutsuz ve elemle yeni yılı karşılamaktadır. Sığındığı odasının penceresinden insanları takip eden şair herkesin sevdiği ile birlikte mutlu olduğunu ve yılbaşı gecesini kutlarken kendisinin tek başına odasında elemeleri ile ızdırap çektiğini şikâyet etmektedir.

Yılbaşı Gecesinde Özleyiş

Yılbaşı gecesidir şimdi Aralığın

Son demleri eleniyor zamandan

Gittikçe ağırlığını hissettiğim

Yeni bir yılın süzüldüğünü duyuyorum

Beşikten

Eşikten

Ocağın sürüklediği ümitsizlik

Hırçın bir yılan gibi

Süzülüyor odama

Odadaki adama

Ne elemle bahşediyor bilsen

Yılbaşı gecesinde şimdi

Caddeler ışıltıyor gecede

Sokaklarda

Sıcak sıcak fısıltılar

Dalga dalga gülüşler

Ara sıra İnce bir rüzgâr

Aralıyor perdesini bir pencerenin

İki dudak görüyorum

Kemiriyor birbirini

O yılbaşı gecesi herkes mutlu ve birlikte iken kendisi ikiz kardeşi gibi olan ve hiç başından gitmeyen hasret ile birbirlerini ezip parçalayarak yeni yılı bekliyorlar. Şair burada hasreti hayatının bir parçası olarak gösteriyor ve bu hasretli kaderinden şikayetçi oluyor.

Biz de

Kemiriyoruz birbirimizi

Biz iki yoldaş

Biz iki kardeş

İki samimi ikiz

Ben ve hasret

Yılbaşı gecesidir şimdi
Caddeler ışıltıyor gecede
İyimser sesler duyuluyor evlerden
Herkeste umut tomurcuklanıyor
Herkes huzur içinde
Yalnız ben Sen denilen
Bir çaresizlik içindeyim şimdi
Odamda bir mezar sessizliği
İçimde bir aşkın enginliği
Sen ve acı İki bacı
Binlerce selam sana
Ey hatıralarımın tanrıçası
 (Nevres, 1972: 32)

Şair halini sevgilisine anlatırken çalışıp alın teri dökmesine rağmen hiçbir şey kazanmadığını, her şeyin yerli yerinde durup hiçbir şeyin değişmediğini ve dünyasının manevi anlamda en yoksul olduğunu şu dördülikle ifade etmektedir. Bu şiirde Nevresin ne kadar yenilikçi olduğunu da duyabiliriz. Nevres sürekli hayatında yeni şeyler ve gelişmeler peşindeymiş tıpkı şiirleri gibi fakat bu şiirde hayatında bir gelişme olmadığı için ve herşeyin eskisi gibi olduğu için halinden şikayetçidir.

Dünyamız dünyaların en yoksulu sevgilim
Hiçbir şey yeşermiyor alnımızın terinde
Her şey eskisi gibi her şey yerli yerinde
Dünyamız dünyaların en yoksulu sevgilim
 (Nevres, 1980: 47)

Nevres şikâyet başlığı dediğimiz bu tür şiirlerinde kendi halinden razı olmadığını ve sanki etrafındaki herkes mutluymuş gibi birtek kendisinin mutsuz olduğundan şikayetçidir. Bununda şairin özel yaşam hikayesinin etkilerinden olduğunu diyebiliriz. Nevres başına gelenlerden dolayı kimseyi suçlamasa da ve şikayetlerini kimseye yönlendirmesede bu tür şiirlerinde sürekli neden kendisinin başına bunların geldiğini şikayet etmektedir.

3.1.6. Gurbet

Öğretmenliğe başladığı günden meslek gereği memleketi Kerkük'ten ayrılan Nevres yıllarca gurbetçi olmuş ve en son 1999 yılında ailesi ile birlikte kendi vatani olan Irak'ı terk ederek Avusturalya'ya mülteci olarak yerleşmiştir. Bu kadar gurbet çeken şair doğal olarak gurbetten etkilenmiş ve bu etki şiirlerine açıkça yansımaktadır.

Nevresin dört şiir kitabı üzerinde yaptığımız tematik incelemede gurbet konusunun tam olarak on yedi şiirde işlendiğine rastlamıştık. Bu şiirler en fazla Nevresin son kitabı Vatan Bende Yaşıyor da yer alsa da diğer üç kitapta da gurbet konulu şiirler dikkati çekmektedir. Yaptığımız incelemede dikkatimizi çeken gurbet konulu şiir örneklerini aşağıda ilk kitaptan başlayarak değerlendirmeyi uygun gördük.

Şairin ilk şiir kitabı olan *Aynada Zaman* da yer alan *İlk Senfoni* başlıklı şiirinde gurbetin acısının ona etkisini ve gurbetin insan ruhunu nasıl parçaladığını şöyle anlatmaktadır:

İlk Senfoni

Umutlar

Serpilince derinde

Gurbet

Kemirince ruhumuz

Çalınınca vicdanın tellerine

Hani başlar ilk senfonimiz

(Nevres, 1972: 14)

Yine aynı kitapta yer alan **Gurbet** adlı serbest şiirde şair gurbette geçen yılların onu kocaltığını, artık kaderinin gurbet olduğuna inanmış ve umutlarını kesmiş.

Gurbet

Yılları kocalttık

Kocadık bizde

Sesler kesildi

Fer söndü gözde

Kader

Gurbet doğuruyor

Zillet gibi ikizde

Gurbet

Gurbet her şeyimizde

(Nevres, 1972: 20)

Şairin gurbet temalı şiirlerinin en fazla yer aldığı son kitabı **Vatan Bende Yaşıyor**'da **Ben Ben değilim** başlığı altında 1999 yılında ülkeyi terk edip İstanbul'a ilk yerleştiği günlerde yazmış olduğu şiirde gurbetin ilk tadını şöyle ifade etmiş:

Ben Ben değilim

Arkamda toz duman karşımda sis var

Gidiyorum kimlik yok üzerimde

Cennetim sandığım hayal şehrimde

Odam küf kokuyor tavanda is var

Kendi memleketi Kerkük'ü tahtadan yapılan kapıya benzeten şair acaba demir kapı olarak nitelendirdiği İstanbul'un kapısını yanlış mı çaldı sorusuna cevap ararken daldığı uykudan uyanmış ve Ashabı Kehf gibi dünyasız kaldığını anlamış.

*Tahta tarabamdan usandığında
 Bu demir kapıyı yanlış mı çaldım
 Daldığım uykudan uyandığında
 Ashabı Kehf gibi dünyasız kaldım*

Aşağıdaki parçada memleketini kaybeden şair özlem ve hasret duygularını çok acıtıcı bir şekilde pişmanlık dolu sözlerle ifade etmektedir. Gurbetini görünmez fakat duyulur saydam bir kafese benzetmektedir.

*Yurdumu kaybettim kayboldum ben de
 Tedirgin bir canım yanlış bedende
 Uçma şahinim uçma kaybolma sen de
 Konduğun her yerde saydam kafes var*

Terk ettiği memleketi Kerkük'e bıraktığı evine ve sevdiklerine merakını bu şiirin son dördünlüğünün ilk iki mısraında anlatan şair kendini kaybettiğini ve ruhunun Kerkük'ün köşe bucağında kalıp çırpındığını diğer iki mısradan anlatmaktadır.

*Yuvam hangi dalda hangi budakta
 Aşkım hangi gönül hangi kucakta
 Ben o ben değilim o ben şu anda
 Kerkük'te çırpınır kurna bucakta*

(Nevres, 2011: 33)

2003 yılı Melbourne'da yazmış olduğu *Kâr Etmez Ahımadlı* şiirinde Nevres çaresizliğini Yunus peygamberin Balina balığının karnındaki çaresizlikten beter olduğunu aşağıdaki dört mısralık şiirde şöyle anlatmış:

Kar Etmez Ahım

Yunus Hut karnında karanlıklarda

Yürekten çağırdı medet Allahlımiten cümlemin fiili olmalı mı

Ben isem şu anda çok uzaklarda

Ne kadar yakarsam kar etmez ahım

Garip adlı şiirinde ise Nevres vatana kavuşmamak korkusunun gittikçe arttığını anlatıyor ve ne vatanda yaşayabildiği ne de ölürken kavuşabilmediği için hasretini ifade etmektedir.

Endişeler bende haddi aşıyor

Yaşım canım sıcak coşuyor

Ne yaşadım nede öldüm vatanda

Şimdi garip vatan bende yaşıyor

(Nevres, 2011: 50)

Dönüş adlı şiirinde Nevres vatana dönme umutlarını anlatmış. Şair bu şiirde yurda dönecek gurbetçilerin dönüşünün otogarlar, rıhtımlar, istasyonlar ve hava limanlarında kervanlarını ve sevgililerin kavuşmasını umut dolu duyguları ile tasvir etmeye şöyle çalışmış:

Dönüş

Elbet de bir gün

Dönüş vakti gelecek

Kervanlar dizilecek

Yerde ipek

Gökte saman yolunda...

Garlarda

İstasyonlarda

Rıhtımlarda

Havalimanlarında

Sevgililer el sallayacak

Öpücükler uçuracak

(Nevres, 2011: 72)

Nevres gerçek gurbet anlayışını açıkça *Vatan Bende Yaşıyor* adlı kitabında **Gerçek Gurbet** adlı şiirinde açıklamış. Nevres'e göre gurbet sadece ana vatandan uzak olmak değil insan annesinin kucağında iken bile gurbeti duyabilir diyor. Burada şairin kastettiği gurbet kendi vatanında hesettiği yalnızlıktır.

Gerçek gurbet ilk dünyaya gelmekle başlar

Anne kucağında beşikte başlar

Gerçek ilk aynayı silmekle başlar

Gerçek gurbet ancak yürekte başlar

(Nevres, 2011: 120)

3.1.7. Kader

Hayatta başımıza gelen olumlu ya da olumsuz olayların bir takdiri ilahi olduğuna birçok insan kanaat etmektedir. Nevres'in de hayatta başımıza gelen her şeyin bir kader olduğuna inandığını şiirlerinden anlayabiliriz. Nevres şiirlerinde kaderi olumsuz yönden işlemektedir. Nevres bu konuda çok başarılı şiirler ortaya koymuş. *Aynada Zaman* adlı şiir kitabında bu konuya ilk olarak açıkça **Kader** adı verdiği bir şiirle başlamış.

Nevresin bu şiirde kaderi kara bir rüzgâra benzetmesi konuya kötümser bir bakışla baktığını ortaya koymuştur. Nevres kaderin bizimle her gün savaştan bir güç olduğunu iddia etmektedir. Tüm bu kötümserliğin içinde şair kaderin bazen kendine güldüğüne de işaret etmiş. Nevresin kader felsefesi aşağıda şiirlerinden verdiğimiz örneklerde daha iyi

anlaşılmaktadır.

Kader

Kara rüzgârlar eser

Ne iz kalır ne eser

Dün bana bugün sana

Kader döner gülümser

Kim bilir yarın kime

Kara rüzgârlar eser

Biri birinden beter

Dün sana bugün bana

Kim bilir yarın kime

Kaderin gücü yeter

Kara rüzgâr canlanır

Kuş olan kanatlanır

Dün sana bugün bana

Kim bilir yarın kime

Bir damla kan atlanır

Kara rüzgâr tavllanır

Durgun sular bulanır

Dün sana bugün bana

Kim bilir yarın kime

Çark tersine dolanır

(Nevres, 1972: 19)

Vatan Bende Yaşıyor adlı şiir kitabında yer alan **Kim Kesiyor Kim Biçiyor** adlı şiirde umutlarını gitgide kaybeden şair kaderine teslim olmuş halde olduğunu ve artık her şeyi kaderden beklemektedir.

Kim Kesiyor Kim Biçiyor

Bilmem ki kim kesiyor kim biçiyor

Ben değilim kader beni seçiyor

Günler sandığımdan hızlı geçiyor

Yollar kısaltmaya başladı artık

(Nevres, 2011: 39)

Aynadaki Gerçek adlı şiirde ise Nevres kaderin meçhul ve bir avuçta ya da bir kahve fincanında okunmayacak kadar bir gizem olduğunu ifade etmiş. Şair müneccimlere inanmıyor ve yüce Allah'ın Kuranı Kerim'de "müneccimlerin vay haline" sözünü hatırlatarak bunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

Aynadaki Gerçek

Avuçta okunmaz Sığmaz

Kahve fincanına

Hele müneccimin vay hâline

(Nevres, 2011: 87)

Kaderinin acımasızlığını ve ondan şikayetini **Yasa Dışı Hüküm** adlı şiirinde şiirin başlığı olarak kullandığı "yasa dışı hüküm" ifadesiyle anlatmaya şöyle çalışmış:

Yasa Dışı Hüküm

Kabre kadar götüreceksin

Hayat boyu taşıyacak yüküm var

Ellerimle kazdım kendi kabrimi

Kaderimde yasa dışı hüküm var

(Nevres, 2011: 95)

3.1.8. Türklük

Nevres'in de bir Irak Türkü olarak dünyadaki her Türk şair gibi Türklük hakkında yazdığı şiirleri vardır. Fakat bu araştırmanın giriş bölümünde geçtiğimiz gibi Irak'ta Türklük ve Türkçülük adına yayın yapma yasağı ve yayınların üzerine uygulanan sıkı sansür yüzünden diğer şairler gibi Nevres'in de Türklük şiirleri Irak'ta bastığı kitaplarda yahut o zaman çıkan Türkçe yayınlarda yer almamıştır. Ancak 1999 yılından sonra yurtdışına çıkan Nevres rahatça Türklük temalı şiirler yazmış, daha önceden yazdığı şiirleri ile birlikte çeşitli yayın organlarında paylaşmış ve 2011 yılında İstanbul'da çıkan son kitabı *Vatan Bende Yaşıyor*'da yer vermiştir. Nevres'in Türklük şiirlerini Türk Dünyası ve Türkmeneli başlıkları altında ikiye ayırabiliriz.

3.1.8.1. Türk Dünyası

Nevres tüm Türk dünyasına özellikle Türkiye'ye yönelik olan sevgi ve hasret duygularını *Vatan Bende Yaşıyor* şiir kitabında şiirleştirmiş. Nevres Osmanlı Türk devletinin tekrardan yükselmesi ve tüm Türk dünyasını tek bayrak altında toplaması umutlarını *Bekle Ulubatlı* başlıklı şiirinde İstanbul fethinde İlk bayrağı dikmesi ile tanınan Osmanlı askeri Hasan Ulubatlıya işaretinden anlayabiliriz.

Akşamları bunaldın mı kedere

Sabahları düştün mü dünkü derde

Suru kat kat saran soğan şehirde

Bekle gelsin müjde veren atlıyı

Bekle gelsin Hasan Ulubatlıyı

(Nevres, 2011: 26)

Şair Türk dünyasının her ülkesine, memleketine, dağına, toprağına, suyuna, havasına ve insanına duyduğu sevgi, özlem ve hasret duygularını **Hasret** adlı şiirinde şöyle anlatmış:

Hasret

Sen bir kere çağırdın mı yüreğten

Hasret yüklü kervan çıkar Kerkük'ten

İpek yolu kıvrıldı mı Bişkek'ten

Dilek yolu uzanıyor Tuna'ya

Gümülcine Üsküp Saraybosna'ya

Buhara'da ilkbaharı gördün mü

Oral Altay nergizini derdin mi

Tanrıdığı zirvesine erdin mi

Güvercini uçurdun mu Toros'a

Gönderdin mi Kafkas Kırım Kıbrıs'a

Kazaklarda elma bölsem ikiye

Taşkentli bir gelin alsam terkiye

Aşkabat'tan yelken açsam Bakü'ye

NaHCivan'dan geçsem Anadolu'ya

Hayal meyal yürek hasret dolu ya

(Nevres, 2011: 98)

İstiklal ve özgürlüğe hasret kalan Nevres Kosova Türklerine yazdığı **İstiklal Şarkısı** adı verdiği şiirinde Türklük duygularını açıkça ortaya koymaktadır.

İstiklal Şarkısı

Balkan afakının gezegenleri

Müjdeler istiklal hayranlarını

Şehit türbesinin güvercinleri

Doldurur Kosova meydanlarını

Sarı lacivertin altı yıldızı

İnsan haklarının umut yıldızı

Göndere çektik öz bayrağımızı

Doldurduk Kosova meydanlarını

(Nevres, 2011: 109)

Nevres'in Türk Dünyasına şiirlerinin en güzeli Türk dünyasının kalbi olan Türkiye için yazmış olduğu **Türkiye'ye Selam** adlı şiiridir. Yüreği Türklük duyguları ile dolu olan şair bu şiirde Türkiye'nin zaferleri ve zenginlikleri ile gurur duyar ve Türkiye'nin geleceği için ümitlerini ve dualarını şöyle iletir:

Türkiye'ye Selam

Nuh gemisi Varınca Cudi dağa

İki kıta geldi dudak dudağa

Gök güzergâh ayırdı al bayrağa

Müjdelendi yüce şanlı Türkiye

Kara gözlü ak gerdanlı Türkiye

Malazgirt'te kan kırmızı akanda

Kılıç izi zafer yazdı kalkanda

Kol kanadın Asyalarda Balkan'da

Sen çok yaşa yüce şanlı Türkiye

Kara gözlü ak gerdanlı Türkiye

Tarla sende yayla sende bağ sende

Kömür sende kükürt sende yağ sende

Yola devam yarın altı çağ sende

Selam sana yüce şanlı Türkiye

Kara gözlü ak gerdanlı Türkiye

(Nevres, 2011: 113)

3.1.8.2. Türkmeneli

Bu araştırmanın giriş bölümünde de geçtiğimiz gibi Irak Türkleri Irak sınırları içinde çoğunluğu oluşturdukları bölgeye Türkmeneli adı vermektedir. Türkmeneli bölgesi birden fazla il ve ilçe içermektedir. Bir Irak Türkü olarak Nevres'te Türkmen eli bölgesinin her ili ve ilçesi için şiirler yazmış.

1994 yılında yazmış olduğu son kitabı *Vatan Bende Yaşıyor* da yer verdiği *Coğrafya* adlı şiirinde Türkmeneli bölgesinin coğrafyasını, kuzey ve güney sınırlarını, doğa varlıklarını ve bölgeyi oluşturan il ve ilçeleri Nevres dört mısralık kısa bir şiirle şöyle anlatmış.

Coğrafya

Telafer'le Mendeli'nin arası

Musul Erbil Kerkük Bayat yöresi

Sağda dağlar solda Dicle deresi

Irak Türkü Türkmen yurdu burası

(Nevres, 2011: 20)

Şair siyasi fikirlerini iletmediği *Kim Nasıl Yapsın* adlı şiirinde Irak Türkmenlerinin dilinden ülkenin 2003 yılı sonrası put diye nitelendirdiği Saddam Huseyin rejiminin düşmesini ve daha sonra yaşanan siyasi durumu değerlendirmektedir. Nevres bu şiirde Arapların İslam'dan önce taptığı putlara benzettiği Saddam ve rejimi devir edildikten sonra bir fark olmayacak ve yine bir diktatör rejim geleceği düşüncelerini şiirin ilk parçasının ikinci mısraında "sonrası kim nasıl tapsın" sorusuyla iletmektedir. Irak Türkmenlerinin adına konuşan şair üçüncü ve dördüncü mısra da gelecek hükümetlerden Türkmenlerin hakkını talep etmektedir.

Kim Nasıl Yapsın

Bağdat'ta büyük put düşecek gibi

Sonrası putlara kim nasıl tapsın

Bize saklamazsa kazanın dibi

Kırılan kalbimi kim nasıl yapsın

Nevres aşağıdaki parçada Türkmenlerin Irak'ın geleceği için siyasi görüşlerini açıklamaktadır. Nevres yine Türkmenler adına gelecek hükümetin özgürlük ve eşitlik getirmesini ve Türkmenlerin hakkını tanınmasını istiyor aksi takdirde uzak güney Anadolu adlandırdığı Türkmeneli diye bilinen topraklara Türk bayrağı dikilmesini istiyor.

Türkmen'im bölünmez vatan isterim

Özgürlük eşitlik getirsin gelsin

Bana da hakkımı tanısın bilsin

Yahut da toprağa bayrak isterim

Telafer'le Mendeli'nin arası

Musul Erbil Kerkük Bayat sırası

Uzak güney Anadolu orası

Külâhı kel baştan kim nasıl kapsın

2003 sonrası Irak'ta her şeyin mezhepsel ve ırkçılık üzerine yapıldığını öne süren şair Türkmenler haklarını nasıl alacaklarını sormakta ve Türkmenlerin bu iktidar paylaşımında paylarını alamayacaklarından korkularını ileten Nevres “o zaman iş işten geçmiş olacak” diyerek bu şiirin son parçasında Türkmenlerin geleceği hakkında endişelerini şöyle iletmektedir:

Saat ilerliyor sıfırı bulacak

Kim bilir bu çanak nasıl dolacak

Türkmen'e ortaklık yoksa demek ki

İki bayram aşından da olacak

O zaman iş işten geçmiş olacak

Yangın alev alev yakacak bizi

Kader urbamızı biçmiş olacak

Git gide bu sevda salacak bizi

En pembe rüyamız bitmiş olacak

(Nevres, 2011: 43)

Kan ve Duman adlı şiirinde Nevres'in Irak Türkmenlerin geleceği hakkında endişelerinin gerçekleştiğini ve 2004 yılı itibarı ile Irak'ta çıkan ve yıllarca süren mezhepsel ve ırkçı çatışmalarda en fazla zarar gören silahlı güçleri olmayan Türkmenler olmuştur.

Nevres o zaman tüm Türkmeneli bölgesindeki Türkmenlerin vahim durumlarını bu şiirde acılı duyguları ile şöyle vafsetmektedir.

Kan ve Duman

Kerkük'te duman Hurmati'larda kan

Yangınlar sönmüyor Telafer'lerde

Yürektir yaralı ciğerdir yanan

Dert derindir Türkmen kalenderlerde

Git Köprü'ye" bak suya

Ağla ağıt yak suya

Gözyaşınla birlikte

Sen de su ol ak suya

Hasa Tavuğ Aksu'ya

Savaş canileri şerefe içer

Masum şehit kanı çanaklarında

Kifri'den Musul'a yolcular geçer

Zincir görünür el ayaklarında

(Nevres, 2011: 89)

NevresIrak Türkmenleri için yazmış olduğu ***Bayrak Marşı*** adlı marşta Irak Türkmenlerinin dilinden Türkmenleri tanıtmış. Nevres Türkmenlerin yaşadığı topraklara Türkmeneli adı verildiğini, Türkmenlerin ay yıldızlı mavi bayrakları yanında siyah, beyaz ve yeşil renklerini içeren Irak bayrağına sahip çıktıklarını ve Kerkük petrolünden ezelden ebede yanan Gürgür Baba ateşi yandığı sürece hür yaşayacaklarını, haksızlığa direneceklerini ve vatan için başlarını vermekten geri kalmayacaklarını söylemektedir.

Bayrak Marşı

Biz Irak Türkmenleri Türkmeneli yöremiz

*Yurt için millet için serden geçmek töremiz
Yandıkça Gürgürümüz coştukça neft deremiz
Bayrağımız gök mavi ay yıldızı ser beser
Hem de al siyah beyaz yeşil Allahuekber*

*Biz vatan ortağıyız kendimizi biliriz
Haksızlığa direnir haddimizi biliriz
Ya hür yaşa ya mert öl ahdimizi biliriz
Bayrağımız gök mavi ay yıldızı ser beser
Hem de al siyah beyaz yeşil Allahuekber
(Nevres, 2011: 121)*

Burası Türkmeneli adlı şiirinde NevresTürkmeneli bölgesinin tarihinden, şehitlerinden, şanlarından, zenginliklerinden ve illerinden gururla söz etmektedir. Nevres Irak Türkmenlerinin tarih boyu çektiği acılar ve gördüğü faciaları en içten duygularla anlatırken o acılara ve facialara rağmen bu güne kadar halk olarak ayakta kalmayı başarmaktan gurur duymaktadır.

Burası Türkmeneli

*Burası tarihin bunaldığı yer
Canlı şehitlerin katlandığı yer
Tunç yüreklerin gür gür yandığı yer
Burası ödlerin patladığı yer
Şahraban narının çatladığı yer*

*Burada söndü Mecüs'lerin ateşi
Burada doğdu adaletin güneşi*

Burada kucakladı kardeş kardeşi

Evi harap Türkmeneli burası

Vatan sinesinin yaman yarası

Zulmün kırbaçı şakladı burada

Koyunları kurda sakladı burada

Sen gel bak kim kimi hakladı burada

Naşı parmak yanlış tutar kalemi

Çelik çomak oynar kırar kalemi

(Nevres, 2011: 123)

Adım başlıklı şiirinde Nevres Türkmeneli bölgesi olarak adlandırdığımız bölgenin illeri, köy ve kasabalarının gelenek ve görenek farklılıklarına göre çocuklara verdikleri isimler açısından ışık tutmaktadır.

Adım

Adım Kerkük'te Nevres

Tisin'de Saki

Beşir'de Asgar

Teze'de Ekber

Tavuğ'da Zeynel

Tuzhurmat'da Kamber

Kifri'de Kalender

Altunköprü'de Hünkar

Erbil'de Cevher

Musul'da Kevser

Telafer'de Yaşar...

(Nevres, 2011: 128)

Şiirinin ikinci parçasında Nevres'e göre Türkmeneli bölgesinin altın bulak diye adlandırdığı yer altı petrol zenginliği ve yer üstü su, toprak, tarih ve kültür zenginliklerinin düşmanların bu topraklara göz dikmesine ve halkının eziyet çekmesine neden olmuştur. Nevres halk düşmanların eziyetinden kurtulsun diye bu nimetlerin yok olması için beddua etmektedir.

Ortalık allak bullak

Kurusun altın bulak

Dokunmasın el

Tatmasın dil

Koklamasın burun

Görmesin göz

Duymasın kulak

(Nevres, 2011: 128)

3.1.9. Vatan

Her şairin işlediği temalardan olan vatan teması Nevres'in şiirlerinde de yerini bulur. Nevres şiirlerinde vatan temasını on üç kez işlenmiştir. Nevres'in şiirlerinde vatan hacim olarak çok işlenmese de son kitabına "Vatan Bende Yaşıyor" adını vermesiyle vatan temasının şiirlerinde ne kadar önem taşıdığını anlayabiliriz. Şiirlerinden vatan temasına örnek olarak şu şiiri gösterebiliriz:

Düşmana Karşı

Vatanı kirlitse düşman ayağı

Al kanla sulansa aziz toprağı

Haram olsun bana baba konağı

Göğsümü germezsem düşmana karşı

Dilimden düşerse kurtuluş marşı

Dağılsa ninemin saçı nin ağı

Kırılsa aynası tahta tarağı

Haram olsun bana yünü yumağı

İğiyle oymazsam düşman gözünü

Bağrına basmazsam kömür közünü

Anam da ağlasa çatılsa kaşı

Yorgun yanağına boşalsa yaşı

Haram olsun bana çorbası aş

Yılmadan düşmezsem düşman peşine

Sürüp süpürmezsem sınır dışına

(Nevres, 2011: 125)

Nevres Vatan şiirlerinde bazen gurbet duygularının etkisinde kaldığı açıkça görülmektedir. Fakat bunun yanında şair Irak'ta yaşadığı dönemlerde bile vatan için marşlar ve şiirler yazmış. Bunda o dönemlerde yaşanan savaş etkileri ve bazen de dönemin iktidarının edebiyatçılara eserlerinin basım izni alması için vatan temalı şiirler içermesi gerektiğinden olduğu da düşünülebilir. Nevresin son şiir kitabından bir gurbetçi şair olarak kendisi için vatanın sevdasının bir hasret duygusuna dönüştüğü de görülebilir.

Bu tematik inceleme de aynı zamanda Nevres şiirlerini kitaplaştırdığında çoğu

zaman şiirlerini temasına göre sıralamaya çalıştığı da dikkatimizi çekmiştir.

3.2. Biçim

Şekil için 'form', 'forme', 'geşalt', 'biçim', 'dış kalıp', 'dış yapı', "çerçeve", 'içeriğin iskeleti", şiirin 'kompozisyonu' gibi karşılıklar da kullanılmaktadır. Şekil, şiiri bir ölçüye göre biçmektir. Şiirin nazım şekli, onun organik yapısını oluşturur. Genelde mısraların kümeleniş ve kafiyelerin sıralanış düzeni olan şekil, söz unsurlarını mümkün olan en uygun bir biçimde şiirde yerleştirmek, düzenlemek, toparlamak ve yaymaktır (Çetin, 2014: 131).

Dize, 'mısra', 'dizilmiş', 'sıralanmış', 'düzenlenmiş' demektir ve bu yüzden Türkçede 'dize' (düzenlenmiş, dizi durumuna sokulmuş söz) karşılığı verilmiştir. Latince 'versus' (sıra, dizi) karşılığı vardır. Arapçada kapı kanatlarından her birine mısra denir. Geleneksel Doğu-İslam şiirinde her beyt iki kanatlı bir kapı ve ev olarak düşünülmüş, bu kanatlardan birine de yani beytin satırlarından birine de mısra denmiş. Nazımın her bir satırına mısra denir. Ancak bu satır, anlam bütünlüğüne göre değil, tartıma göre bölünmüş bir ifade bölümüdür. Mısra, bir nazım birimidir ve manzum metnin en küçük parçasıdır.

Bu bölümde şair Salah Nevres'in şiirlerinin şekil özelliklerini inceleyeceğiz. Başlıca şiirlerinde mısra özelliklerini mısra birleşmesi, mısra bölünmesi ve mısra arası yer değişme ve nazım biçimi açılarından inceleyeceğiz ve birer örnek vereceğiz. Ardından Salah Nevres'in şiirlerinde nazım biçimi ve ses tekrarlamasını da inceleyeceğiz.

3.2.1. Nazım Biçimi

Türk dili ve edebiyatı uzmanı Feride Turan yeni Türk edebiyatında kullanılan nazım şekillerini şöyle anlatıyor:

"Yeni nazım şekilleri Türk edebiyatında ilk kez Tanzimat'tan sonra görülmeye başlar. Tanzimat dönemi şairleri (1860-1896) genellikle divan şiirinin nazım şekillerini kullandılar. Şiirde şekil olarak değişiklik yapmadılar, şiire yeni konular getirdiler. Mesela Namık Kemal divan şiiri nazım şekli olan kasidesinde "hürriyet" kavramını övmüştür. Oysa kaside divan şiirinde birini övmek için kullanılır. Yine Ziya Paşa bir gazelinde hükümeti eleştirmiştir. Hâlbuki gazel, bu konuda yazılmaz. Gerçi Abdülhak Hamit Tarhan ve Recâzâde Mahmut Ekrem yeni nazım şekilleri denemeleri yapmıştır; ancak biçim yönünden asıl önemli değişiklikleri Servet-i Fünûn şairlerinde (1896-1901)

görürüz. Batıdan yeni nazım şekilleri alarak eskileri tümüyle bıraktılar; ancak âhenge çok önem verdiklerinden aruz ölçüsünden vazgeçemediler. Yeni Türk şiirinin eski şiirden ilk göze çarpan farklılıkları şunlardır: Şiirlerin konuya uygun bir adı vardır, mahlası yoktur, şiirin bütününde konu birliği var, nazım birimi beyit ya da dörtlük değil, dizedir. Dizede her zaman anlam bütünlüğü olmayabilir. Bir dizede tamamlanmamış düşünce öteki dizeye geçebilir. Bir nazım biçimi değişik sayıda dizede oluşan bentlerden kurulabilir” (Turan, 2008: 31).

Prof. Dr. Nurullah Çetin’e göre ise klasik Türk edebiyatçıları Tanzimat dönemine kadar tek ve sabit bir nazım şekli kullanmışlar. Tanzimat döneminden sonra Türkler kendi nazım şekillerinde yaptıkları değişiklikler yanında batıdan gelen nazım şekillerini de kullanmaya başlamışlar (Çetin, 2014: 137).

Türk edebiyatının ayrılmaz bir parçası olan Irak Türkleri edebiyatı Türk edebiyat akımlarının etkisi ile günümüze kadar devam etmiş. Irak Türklerinin yeni edebiyatının önde gelen temsilcilerinden olan Nevres’te şiirlerinde Yeni Türk edebiyatın da kullanılan nazım şekillerini kullanmıştır ve kullanmaktadır. Yeni edebiyatçı olarak Nevres Şiirlerinde ağırlıklı olarak serbest nazım biçimlerini kullanmış. Fakat bunun yanında hece vezninde birçok dörtlük ve mısra sayısı farklı bentlerden oluşan nazım şekillerini de kullanmış. Bu bölümde şair Nevresin şiirlerinde kullandığı nazım şekillerini inceleyeceğiz ve kullandığı nazım şekillerinden birer örnek vereceğiz.

3.2.1.1. Dörtlükler

Dörder mısralık bentlerden oluşan nazım şekilleridir. Nevres başlıca şu biçimlerde dörtlükler yazmış:

3.2.1.1.1. Çapraz Kafiye

Bent sayısı sınırsız, her konuya elverişli olan bu biçimin her dörtlüğünün 1. ve 3. mısraları, 2. ve 4. mısraları kendi aralarında kafiyelidir. Kafiye düzeni abab- cdcd- efef olmaktadır (Çetin, 2014: 143).

Nevres’in **Vatan Bende Yaşıyor** adlı şiir kitabında yer alan **Sessiz Sözler** başlıklı şiirini buna örnek verebiliriz:

Sessiz Sözler

Gözünde saklanan sessiz sözleri

*Kulakçığım duydu kulak duymadan
Gönlümde gizlenen bütün gizleri
Gözlerim anlattı dudak duymadan*

*İlk bakışta nasıl hemen başladı
Tarihin en büyük aşk macerası
Sanki yepyeni bir zaman başladı
Son anımız oldu ilk hatırası*

*Konuşma sanatı iptal edildi
Sessizlik sözleri belagat oldu
Gönülden gönle direk gidildi
Hilal kucak açtı yıldızı buldu
(Nevres, 2011: 27)*

3.2.1.1.2. Sarma Kafiye

Sınırsız dörtlüklerden oluşan bu şeklin her dörtlüğünün 1. ve 4. mısraları kendi aralarında, 2. ve 3. mısraları da kendi aralarında kafiyeli olmaktadır. Bu nazım şekline Nevres'in şiirinden aşağıdaki örneği verebiliriz:

Bir Yaz Gecesi Hatırası

*Seni bir yaz gecesi seyrederek mehtapta
Vurulmuş gibi düştü yıldızım ellerine
Ne zalimce dokundun kalbimin tellerine
O günden beri kalbim senin için azapta*

*Çocuk gönlüm delice çırpındı senin için
Gittikçe körüklendi bende sevda ateşi
Zaman zaman döndükçe mevsimlerin güneşi
Ürperdim her şeyimle sıcak nefesin için*

*Yeni bir yıldız doğdu o romantik gecede
Bir yıldız ki ziyası kolladı genç başımı*

*Görülmez eller sildi biriken gözyaşımı
Kuş kalbimi gördüm ki uçuyor en yücede*
(Nevres, 1972: 72)

3.2.1.2. Beşlikler

Cem Dilçin'in nazım biçimleri tasnifine göre serbest düzenli nazım biçimlerinden eşit düzenli nazım biçimi olan beşlilerle kurulu biçim de Nevres'in pek çok şiirinde görülür. Türkmen şiirinde beşlilerle kurulu nazım biçimi, Salah Nevresin getirdiği yeniliklerden biridir. Nevres'in bu biçimi sevdiğini ve şiirlerinde çok sayıda işlediğini söyleyebiliriz. Bu tür nazım biçimi Türkmen edebiyatına Türk edebiyatından etkilenecek geldiği düşünüldüğü için Türkmen edebiyatında özel bir adı yoktur. Nevres beşlikleri birden fazla vezinle 43 şiirde işlemiştir. Bu vezinler aşağıda birer örnekle açıklanmaktadır.

Aaabb:

Nevres beşliklerini en ağır olarak aaabb vezni üzerine kurmuş. Bu vezin türüne aşağıdaki örnekler alınabilir:

Hangi Oyun

*Böylece çemberi döndük dolandık
Beş kıtaya parça parça yollandık
Ne silinebildik ne de canlandık
Kurtarmaz sesimiz duyulmadıkça
Bu oyun sahneye koyulmadıkça*
(Nevres, 2011: 31)

*Diğer bir örnekte **Son Fotoğraf** şiiri alınabilir*

*Son fotoğrafıma dikkatle baktım
Saatlerce merceğe altına aldım
Hayret ettim dehşet içinde kaldım
Bu ben değilim ben ancak şu anda
Bir çarmıha gerilmiş vatanda*
(Nevres, 2011: 56)

Nevres beşliklerini ikinci derece ağırlıkta **ababa** vezni üzerine kurulu işlemiştir. Bunda aşağıdaki örnekler gösterilebilir.

Benliğin Nerde

*Söylesene kim çekti gözüne perde senin
Sen ancak göbeğinden bakıyorsun yoluna
Bak artık neyin varsa atılmış yerde senin
Bu ne biçim manita giriyorsun koluna
Gömleğine yakışıyor benliğin nerde senin*
(Nevres, 2011: 15)

Bir diğer örnek olarak da **Kurt Yedi** şiiri alınabilir:

*Hançer yarasıdır belimizdeki
Kurşunda sıkılmışlar ta gölgemize
Bomboş bir torbadır elimizdeki
Kurt yedi yazmışlar gölgemize
Tılsımlı kilittir dilimizdeki*
(Nevres, 2011: 59)

3.2.1.3. Serbest Nazım Şekli

Tanzimat sonrası Batı edebiyatından alınmış olan ve Divan, Halk ve Batı şiirindeki sabit nazım şekillerinin vezin, kafiye mısra kümelenmesi gibi unsurlarının kurallarını dikkate almayan nazım şeklidir. Bentler, şairin istediği gibi düzenlenir. Bunların kesin kuralları ve sınırları yoktur. Bazıları vezinli-kafiyeli. Bazıları vezinsiz-kafiyelidir. Bazılarında ne vezin vardır ne de kafiye. Bir kısmında her bendin mısra sayısı eşittir, bazısında farklıdır. Serbest nazım şekilleri bize Fransız Sembolistlerinin etkisiyle girdi ve Servet-i Fünun döneminden günümüze kadar kullanılmaktadır (Çetin, 2014: 158).

Bu araştırmada daha önce de söylediğimiz gibi Salah Nevres Irak Türklerinin yeni edebiyat akımının öncülerinden biridir. Bu yüzden Nevres şiirlerinin büyük kısmını yeni edebiyatın en önemli nazım şekillerinden biri olan serbest nazım şekli ile yazmıştır. Nevres serbest nazım şeklinde yazdığı şiirleri tamamen serbest olarak kendi içindekileri

yazmış. Fakat Nevres çoğu zaman şiirlerine bir ses, bir ahenk vermiş.

Tezin bu kısmında Nevres'in dört şiir kitabında geçen serbest şiirlerini inceleyerek Nevresin edebi hayatı boyunca yazdığı en başarılı serbest şiirlerinden şu örnekleri vermekteyiz:

Örnek: Nevres'in 1972 yılında ilk çıkarmış olduğu *Aynada Zaman* adlı şiir kitabında yer alan **Lale'me** Senfoniler adlı şiiri olacak. Bu şiir tamamen serbest yazılmış fakat şiire bir ahenk vermek için şair çoğu zaman mısraları aynı kafiye ile bitirmeye çalışmış.

Lale'me Senfoniler -1-

Lalem

Seni kimler götürdü gitti

Ezdi eritti

Öl emretti

Sende mahvolan bana

İnan lalem

Biliyorum soluyorsun kederde

Hıçkırılıyorsun perde perde

Bilmem nasıl dözüyorsun

Bu derde

İnan lalem

Yaşadığın âlem

Sana yaraşmaz asla

Artık iş işten vakit bile geçmede hâle

İnan lalem

Rüzgâr gibi sileceğim mesafeleri

Çalacağım çalınmayan kapıları

Kaldırımlar ayaklarımın altında inleyecek

Senfonimi in cin dinleyecek

Serseri hoyrat başıboş

Arayacağım seni her an

Zaman zaman
Kemireceğim çaresizliğimi
Seslen bana artık uzaklardan
İliklerimi isitsün sesinin sıcaklığı
Söyle Seni kimler götürdü gitti
Ezdi eritti
Öl emretti
Sende mahvolan bana
 (Nevres, 1972: 27)

Bir diğer örnek: Nevres'in 1980 yılında çıkarmış olduğu *Uzaktan Geliyorum* adlı şiir kitabında yer alan *Gidiyorum uzaklara* adlı şiiridir. Bu şiiri Nevres mısra sayısı bakımından eşit düzenli biçimde yazmış, on bentten oluşan bu şiirde son bent hariç yedilikler olarak her bendin mısra sayısı aynıdır ve şiirde bir vezin kullanılmış ve bentlerin kafiyesi aynıdır. Zira her bendin 1., 2. ve 6.,7 mısraları şiir boyu tekrarlanmaktadır:

Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Sevginin
Masum bebekler gibi
Kapındığı beşiklere
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..

Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Umudun
Tutsak bir kumru gibi
Çırpındığı tuzaklara
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..

*Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Dileklerin
Suçsuz günahkarlar gibi
Kapındığı zindanlara
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..*

*Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Hatıranın
Dökülen sular gibi
Sindiği çukurlara
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..*

*Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Rüyaların
Renkli filimler gibi
Çevrildiği yerlere
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..*

*Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Acıların
Sıcak katrallar gibi
Biriktiği gözlere
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..*

*Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara*

*İradenin
Yavuz bir aslan gibi
Beklediği kafeslere
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..*

*Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Gerçeğin
Beyaz çiçekler gibi
Açıldığı bağlara
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara ..*

*Gidiyorum uzaklara
Çok uzaklara
Kolomboslar gibi
İçimde dünyalar keşif etmeye
Gidiyorum uzaklara
Uzaklara*

(Nevres, 1980: 17)

Bir diğer örnek: Nevres'in 1989 yılında çıkardığı Pencere adlı üçüncü şiir kitabında yer alan Sarı Tekne adlı şiiri olacak.

*Demir aldığımızda sakindi deniz
Beyaz yelken açtık
Saz rengi küreklerle
Okşadık denizin yüzünü
Mart çığlığıyla vurdu kasırga
Mosmor kayalarda
Parçalandı
Sarı tekne
(Nevres, 1989:35)*

3.2.1.4. Hacim Bakımından Şiir

3.2.1.4.1. Kısa Şiir

Minorpoetry. Kelime ve mısra tasarrufuyla az sözle çok şey söyleme, söylenen şeyi çarpıcı ve vurucu bir biçimde ifade etme kaygısı taşıyan yoğunlaştırılmış metinlerdir. Bunlar daha çok hissettirmeye, sezdirmeye dayalı, kimi zaman şaşırtma amaçlı, telkin üslubu taşıyan şiirlerdir. Genel olarak hacim bakımından bir sayfayı aşmazlar. Kısa bir ana ve süreye özgü duygu, düşünce, olgu ya da durumları konu alırlar (Çetin, 2014: 145).

Nevres'in şiirleri ağırlıklı olarak kısa şiirlerden ibarettir. Dört mısralık hece vezinli şiirler yanında birkaç kelimelik serbest nazımları da bulunmaktadır. Fakat burada Nevres'in en kısa şiirlerinden birkaç örneğe yer vermekteyiz.

Buzul Karda Solunum

Solunduğumuz buzul kardır bu köşe

Baş ucuma kat kat bulut çullanır

Saydam tavan geçit vermez güneşe

Salkım salkım kara üzüm sallanır

(Nevres, 1989: 33)

Biz

Biz biz olsak

Neyimize yetmez

Bir gün

Biz biz olsak

(Nevres, 1972: 25)

3.2.1.4.2. Uzun Şiir

Majorpoetry. Uzun şiir genellikle tahkiyeye dayalı, olay anlatımını içinde barındıran metinlerdir. Daha geniş zamana yayılan ve daha karmaşık sorunları, olay ve olguları gündeme getirirler. Birden fazla olay, olgu, durum, duygu ve düşünceyi işleyebilir. Ayrıntılara önem verilir. Bu tür metinlerin çoğu zaman şiirsel değeri düşmektedir. Kahramanlık şiirlerinin, destanların çoğu uzundur (Çetin, 2014: 152).

Nevres'in şiirinde ağırlıklı olmasa da bu tür uzun şiirlere rastlanmaktadır. Bu kısımda örnek olarak Nevres'in Vatan Bende Yaşıyor adlı son şiir kitabında yer verdiği

serbest biçimli yaklaşık sekiz sayfalık olan *Avare Çocuk* başlıklı şiirinden şu birkaç kısmı örnek verebiliriz.

Avare Çocuk

Babasını seferberlikte kaybetti

Annesinin kucağından aldılar

Nüfus cüzdanını iptal ettiler

Çocuğu sokakta

Kimliksiz bıraktılar

Musul sokaklarını dolaştı

Yalnızdı

Şaşkındı çocuk

Gece çökmüştü

Git gide karanlık örtüyordu

Zihnindeki aydınlık alanlarını

Derken yolu Yunus Peygamber'e uzandı

Merdivenleri çıktığında

Kerkük kalesindeki

Danyal Peygamber Camii'ni özledi

Yüreğinde korku vardı çocuğun

Yeni jandarmaların ayak sesinden

Devriyelerin öttürdüğü düdükten

irkiliyordu

Leyla balam ninnisine

Horyat sesine alışkındı o

Aniden

Yakıcı bir ses duydu

Yüreğinin kulakcığında

"Kâvul olsun Musul'u

Bilmediler usulu

Kör olsun rakıp gözü

Gene kaldık küsülü"

(Nevres, 2011: 142)

3.3. Dil ve Üslup

3.3.1. Dil

Şiir dili, bir milletin gündelik yaşantısı içinde kullandığı ortak dil içinde özel bir sanat dilidir. Şairin en önemli görevlerinden biri ana dilini sevmesi, en ince ayrıntılarına kadar bilmesi, onu en işlek ve kıvrak bir biçimde kullanmaya çalışmasıdır. Dilin zenginleşmesi, gelişmesi büyük oranda şairlerin ana dillerinde yaptıkları tasarruflara bağlıdır. Şiir dili, şairin sanatkârca bir görüşle, kendine özgü bir biçimde, tamamıyla şahsî tasarruflarıyla ürettiği bir dildir. Nesirden farklı olarak hissedilen bir dil olan şiir dili, şiirsel duyuşa kalıp, çerçeve, araç olabilen bir yapıdır. Şiiri kalıcı kılan unsurların başında şairin başarılı bir şekilde tasarrufta bulunabildiği dilidir. Şair, sıradan dil unsurlarına hayat vermeli, kanatlandırmalı, onu zengin çağrışım ve imgelerle doldurmalı, dili adeta yeniden üretmelidir (Çetin, 2014: 163).

Salah Nevres'in şiirleri üzerinde yaptığımız dil incelemesi üzerine Nevres şiirlerinde genellikle sade açık bir dil kullandığı anlaşılmaktadır. Nevres şiirlerinde dil sapmalarına veya imla ve noktalama işaretleri kurallarına aykırı bir üsluba hiç rastlanmamıştır.

3.3.2. Üslup

Dili özel ve özgün bir kullanım biçimi olan üslup, konuyu, duygu, düşünce ve hayalleri anlatış, ifade ediş, dile getiriş tarzıdır. Bir şairin kendine özgü tutumu, deyişi, söyleyiş biçimi onun üslubunu verir. Üslup, bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini sözle ya da yazıyla kendine has bir tarzda dile getiriş, ifade ediş biçimidir. Dilin kişiye göre özel bir kullanılış tarzı, bu yolla yepyeni bir dünya kurulmasıdır. Dilin belli bir düzen içinde aldığı şekildir. Her şairin üslubu, onun dünya görüşünün, hayata bakış açısının, yaşama biçiminin dildeki yansımasıdır. Üslup, yazarın, sanatçının içten gelen samimi duygularının tercümanıdır ve sanatçının şahsiyetinin ifadesidir.

Salah Nevres'in şiirleri üzerinde yaptığımız çalışma üzerine Nevres'in şiir üslubu genellikle çok açık sade ve kolay anlaşılır bir süslü tarzı olduğu anlaşılmıştır. Nevres şiirlerini halk tarafından okunsun ve anlaşılсын diye halkın anlayabileceği bir üslupla

yazdığı anlaşılmaktadır. Nevres'in yaşadığı ve edebi kişiliğinin oluştuğu dönemlere bakarsak Türkmen edebiyatında bir şairin yeni edebiyat tarzlarında, özellikle serbest şiir biçiminde şiir yazması büyük bir cesaretti. 1960'lı yıllarda şiir yaymaya başlayan Nevres ilk serbest şiirlerini yayınladığı zaman Ata Terzibaşı ve diğer büyük dönemin edebiyatçıları tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır. Nevres'in Yeni Türkmen Edebiyatının öncülerinden olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Dolayısıyla Türkmen edebiyatında yeni şiirin başlangıcı olarak şiirlerinde üslubunun bu kadar açık ve sade olmasının doğal bir şey olduğunu diyebiliriz.

Bu söylediklerimizi en iyi şekilde Nevres kendisi *Uzaktan Geliyorum* şiir kitabında yer verdiği Şiirim başlıklı şiirinde ifade etmiştir.

Şiirim

*Benim şiirim Latin soylu değildir
Seçkinlere özgü huylu değildir
Karma dilli uzun boylu değildir
Yelken açmaz orta çağın bahrine*

*Ritim, ahenk, simge, mecaz iyimser
Mısralarda kafiyelerde gülümser
Serbest, hece şöyle özgür ser beser
Yüz çevirmez eskilerin sihri*

*Tekil değil çoğul için söz arar
Gerçek için hep gelinlik kız arar
Hem de fizik ötesinde iz arar
Damgalanmaz akımcının mührüne*

(Nevres, 1980: 23)

Nevres'in şiirleri üzerinde yaptığımız inceleme üzerine üslubun ana türlerine göre bazı önemli ve başarılı şiirlerini tespit etmiştik. Bu kısımda tespit ettiğimiz şiirlerinden üslup türüne göre birer örnek vereceğiz.

Örnek: Nevres üslup türlerinde Hiciv üslubuyla yazdığı ve Pencere şiir kitabında yer verdiği Hayal Şehir şiirini örnek verebiliriz.

Hayal Şehir

*Ne insanlar yazmış ne cin okumuş
Kümbet kümbet değil köpük köpüksün
Temelden tavana rüzgâr dokumuş
Örümcek ağından daha çürüksün*
(Nevres, 1989: 29)

Örnek: Nevres'in alaya alma üslubu ile yazdığı ve son şiir kitabı Vatan Bende Yaşıyor kitabında yer verdiği Benliğin Nerde Başlıklı şiirini Örnek verebiliriz.

Benliğin Nerde

*Söylesene kim çektii gözüne perde senin
Sen ancak göbeğinden bakıyorsun yoluna
Bak artık neyin varsa atılmış yerde senin
Bu ne biçim manita giriyorsun koluna
Gömleğine yakışıyor benliğin nerde senin*
(Nevres, 2011: 15)

Örnek: Nevres'in hitap üslubu ile yazdığı, şiir felsefesini de açıklayan Pencere şiir kitabında yer verdiği Genç Şaire Öğüt başlıklı şiiri de şairin üslubuna güzel bir örnek olduğunu düşünüyoruz.

Genç Şaire Öğüt

*Ne mezar başında sızlan
Ne düş "izim" "alist" peşine
Sen bak kendi işine
Çıkarsan çık hecenin de dışına
Gerçeği yakala
Hayâli kucakla
Rengi gör
Ahengi duy
Varsın git ta fizik ötesine
Yeter ki Özgür yarat
Çağdaş ol*

Öteye var

(Nevres, 1989: 45)

Bunlar Nevres'in şiir dil ve üslubunu yeterli bir şekilde açıklayan başlıca örneklerdir. Bunların dışında kullandığı özel ağdalı ya da karma bir üslup kullanmadığı "Şiirim" başlıklı şiirinde kendi de açıklamaktadır.

Tekrarlar: Şiirde tekrarların ahengi ritmi güçlendirmek, okura şiirin ana konusunu hatırlatmak ve konuya dönüş yapmak için zemin hazırlamak gibi amaçları vardır. Bunlardan ötürü Nevres'in şiirlerinde de tekrarlar az değildir. Şarkı yazarları için tekrar konusu nakarat bakımından önemli olduğundan Nevres'in kimi şiirlerindeki tekrarlar ayrıca onun bir güfte yazarı olduğula da ilişkilendirilebilir. Şu örnekleri verebiliriz:

Adsız Asker

Savaşlarda şehit düşen er ölü müdür?

Adsız aseker İşçilerin alnındaki ter midir?

Adsız asker çocukların gözündeki fer midir?

Adsız asker gah kalemdir, gah tüfektir, gah...

Adsız asker gah umuttur, gah dilekdir, gah emek...

Tarihlerin aktardığı şan mıdır?

Adsız asker amaç için feda olan can mıdır?

Adsız asker fakir midir, zengin midir, han mıdır?

Adsız asker gah şiirdir, gâh resimdir, gâh ezgi...

Adsız asker gâh anıdır, gâh gâh arzudur, gâh sevgi...

Adsız asker dedelerden bize kalan saz mıdır?

Adsız asker çağımıza neşe veren caz mıdır?

Adsız asker içimizde taze yeşil haz mıdır?

Adsız asker gâh kimyadır, gâh fiziktir, gâh...

Adsız asker gâh görevdir, gâh amaçtır, gâh araç...

*Adsız asker vatan için hepimizin adıdır?
 Adsız asker yarın için hepimizin adıdır?
 Adsız asker insan için hepimizin adıdır?
 Adsız asker gah annedir, gah babadır, gah oğul...
 Adsız asker gâh bir ildir, gâh bir evdir, gâh bir okul...
 (Nevres, 1980: 84)*

Sana Rüzgarsın Desem

*Seni benzettim aya, ayda ayak izi var
 Seni benzettim güle gülde dudak izi var
 Seni benzettim bala balda çanak izi var
 Sana rüzgarsın desem ince ince esersin
 Tılsımlı bir sis gibi dağılırsın (küsersin)
 (Nevres, 1980: 77)*

Senin İçin Ey Hürriyet

*Senin için sevdim bütün insanların dileğini
 Senin için güçlendirdim kuşakların bileğini
 Senin için parçaladım zincirlerin çeliğini
 Senin için ağlıyorum, senin için güleceğim
 Senin için yaşıyorum senin için öleceğim
 (Nevres, 1980: 81)*

Söz Sanatları: Nevres'in şiirlerinde benzetme sanatı daha çok onun muzdarip olduğu özlem, gurbet gibi duyguların kötü bir şeye benzetilmesi biçiminde karşımıza çıkar. Nevres şu şiirinde sevdiklerine dair özlem ve bu özlemin onda oluşturduğu ümitsizlik duygusunu odasına süzülen hırçın bir yılanla benzetir:

Yılbaşı Gecesinde Özleyiş

*Yılbaşı gecesidir şimdi Aralığın
 Son demleri eleniyor zamandan
 Gittikçe ağırlığını hissettiğim*

Yeni bir yılın süzüldüğünü duyuyorum

Beşikten

Eşikten

Ocağın sürüklediği ümitsizlik

Hırçın bir yılan gibi

Süzülüyor odama

Odadaki adama

Ne elemle bahşediyor bilsen

(Nevres, 1972: 32)

Bu şiirde ise, her şeyinde (her yerde) olduğunu söylediği gurbeti zillete benzetir:

Gurbet

Yılları kocalttık

Kocadık bizde

Sesler kesildi

Fer söndü gözde

Kader

Gurbet doğuruyor

Zillet gibi ikizde

Gurbet

Gurbet her şeyimizde

(Nevres, 1972: 20)

Yine ***Gurbet*** başlıklı bir başka şiirinde muzdarip olduğu gurbet duygusunu ötesi berisi aynı olan bir bataklığa, gurbetin getirmiş olduğu serap dolu sahrayı da sinsî bir

karanlığa benzetir:

Gurbet

Gurbetin yakını uzağı yoktur
 Ötesi berisi aynı bataklık
 Serap dolu sahra sinsi karanlık
 Dünleri andırır yarını yoktur
 (Nevres,2011: 45)

Nevres şiiirlerinde yer yer mübalağa sanatına da başvurur. Şu örneği verebiliriz:

Kurt Yedi

Hançer yarasıdır belimizdeki
Kurşunda sıkılmışlar ta gölgemize
Bomboş bir torbadır elimizdeki
Kurt yedi yazmışlar gölgemize
Tılsımlı kilittir dilimizdeki
 (Nevres, 2011: 59)

Nevresi'in şiiirlerinde kimi zaman telmih sanatı da göze çarpar. ***Avare Çocuk*** adlı şiiirden şu parçayı örnek olarak verebiliriz:

Musul sokaklarını dolaştı
Yalnızdı
Şaşkıındı çocuk
Gece çökmüştü
Git gide karanlık örtüyordu
Zihnindeki aydınlık alanlarını
Derken yolu Yunus Peygamber'e uzandı
Merdivenleri çıktığında
Kerkük kalesindeki
Danyal Peygamber Camii'ni özledi

(Nevres, 2011: 142)

Nevres'in üslubunda kimi zaman halkın çektiği sıkıntıların yansıması ve halk kültürüne, edebiyatına dair unsurlar da görülür. Irak Türkmenlerinin bazı sıkıntılı zamanlarının kronolojik olarak işlendiği *Avare Çocuk* adlı şiirden şu alıntılarını buna en iyi örnek olarak gösterebiliriz.

Şiirin ilk parçalarında Irak Türklerinin karşılaştığı sıkıntılarda Irak Türklerini simgeleyen "çocuk"un başından geçenleri anlatılır:

Avare Çocuk

Babasını seferberlikte kaybetti

Annesinin kucağından aldılar

Nüfus cüzdanını iptal ettiler

Çocuğu sokakta

Kimliksiz bıraktılar

Yüreğinde korku vardı çocuğun

Yeni jandarmaların ayak sesinden

Devriyelerin öttürdüğü düdükten

irkiliyordu

Leyla balam ninnisine

Horyat sesine alışkındı o

Aniden

Yakıcı bir ses duydu

Yüreğinin kulakçığında

Şiirin bu parçasında Irak Türk halk edebiyatında önemli bir yere sahip olan hoyratlardan bir alıntı yapıldığı görülür:

"Kâvul olsun Musul'u

Bilmediler usulu

Kör olsun rakıp gözü

Gene kaldık küsülü"

Şiirin şu parçasında ise Irak Türk halk edebiyatında hoyratlar kadar önemli yeri

olan türkü karşımıza çıkar. Şiirde bir simge olarak yer alan çocuk bu parçada Irak Türkleri arasında oldukça bilinen bir türkü olan “kaleden kaleye şahin uçurdum” adlı türküyü duyar gibi olur:

Ertesi gün

Erbil'e dönen çocuk

Kale dibine çöküp dinleniyordu

Musul'daki sevecenlerin bir misli de

Erbil'de bulunuyordu

Kale'yi Kapalıçarşı'yı gezdi

Peynir yoğurt bazarına uğradı

Sokak sokak dolaştı Erbil'i

Kerem havasından hoşlanıyordu

Ayrılmak istemiyordu Erbil'den

"Kaleden kaleye şahin uçurdum "türküsünü

Duyar gibi oldu

Kollarını açtı

Uçmak istedi

Uçamadı

Altunköprü'den geçti

Suyundan içti

Sevecenleri seçti

Bir çift çelik köprüye

Neden altın deniliyor anladı...

(Nevres, 2011: 142)

Tüm bunların dışında Nevres ahenk ve anlam bütünlüğü için mısra birleşmesi, mısra bölünmesi, mısralar arası yer değiştirmesi gibi üslupla ilgili çeşitli yollara başvurmuştur.

Mısra birleşmesi: Vurgu, Anlam ve Ahenk bakımından ayrı olması daha uygun görünen mısraların birleştirilmesine ‘Mısra Birleştirmesi’ denir (Çetin, 2014: 133). Nevres’in şiirinde buna şu örneklerde rastlanılmıştır:

Sen bendesin ben de sende
Zincirden ağ aramızda

Bir diğer örnek ise şu biçimdedir:

Sen bendesin
Bende sende
Zincirden ağ aramızda

Mısra bölünmesi: Ahenk ve anlam bütünlüğünü sağlamak için mısraları birde fazla satıra bölmeye ‘Mısra Bölmesi’ denir (Çetin, 2014: 134).

Mosmor Kayalarda
Parçalandı
Sarı tekne

Şu şekilde de düzenlenebilir:

Mosmor kayalarda
Parçalandı sarı tekne

Şöyle de düzenlenebilir:

Mosmor kayalarda parçalandı
Sarı tekne

Mısralar arası yer değiştirme:

Boncuk boncuk söndüler
Yarattıkları selin köpüğünde
Bunu şöyle de düzenleyebiliriz:
Yarattıkları köpüğün selinde
Boncuk boncuk söndüler

Diğer bir örnek olarak şunu verebiliriz:

İlk cinayeti işlediği günden beri
Kim düşündü Habil'i
Kargadan başka...

Bu okuyucunun zihninde şöyle dönüşebilir

*İlk cinayeti işlediği günden beri
Kargadan başka kim düşündü Habil'i*

Mekân: Nevres'in şiirlerinde mekânın öne çıktığı en başlıcaları Türklük üzerine yazdıklarıdır. Nevres'in **Hasret** adlı şiirinde Türk dünyasının pek çok ülkesini, önemli şehrini, ticaret yolunu, dağı, toprağını, nehrini, zirvesini görebilirsiniz:

Hasret

Sen bir kere çağırdın mı yürekte

*Hasret yüklü kervan çıkar **Kerkük**'ten*

*İpek yolu kıvrıldı mı **Bişkek**'ten*

*Dilek yolu uzanıyor **Tuna**'ya*

*Gümülcine **Üsküp Saraybosna**'ya*

***Buhara**'da ilkbaharı gördün mü*

***Oral Altay** nergizini derdin mi*

***Tanrıdığı** zirvesine erdin mi*

*Güvercini uçurdun mu **Toros**'a*

*Gönderdin mi **Kafkas Kırım Kıbrıs**'a*

***Kazaklarda** elma bölsem ikiye*

***Taşkentli** bir gelin alsam terkiye*

***Aşkabat**'tan yelken açsam **Bakü**'ye*

***Nahcivan**'dan geçsem **Anadolu**'ya*

Hayal meyal yürek hasret dolu ya

(Nevres, 2011: 98)

Bununla birlikte Nevres'in vatan temalı şiirlerindeki belirgin mekân Irak ve daha çok Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı bölgelerdir. Nevres'in, Türkmeneli olarak adlandırdığımız bu bölgelerin illeri, köy-kasabalarının gelenek ve görenek farklıklarına göre çocuklara verdikleri isimleri işlediği şu şiirinde Türkmeneli bölgesindeki mekânlar görülür:

Adım

Adım Kerkük'te Nevres

Tisin'de Saki

Beşir'de Asgar

Teze'de Ekber

Tavuş'da Zeynel

Tuzhurmat'da Kamber

Kifri'de Kalender

Altunköprü'de Hünkar

Erbil'de Cevher

Musul'da Kevser

Telafer'de Yaşar...

(Nevres, 2011: 128)

Nevres'in 2011 yılında yazmış olduğu son kitabı *Vatan Bende Yaşıyor*'da yer verdiği *Coğrafya* adlı dört mısralık kısa bir şiirinde Türkmeneli bölgesinin coğrafyası, kuzey ve güney sınırları, doğa varlıkları ve bölgeyi oluşturan il ve ilçeler görülür:

Coğrafya

Telafer 'le Mendeli 'nin arası

Musul Erbil Kerkük Bayat yöresi

*Sağda dağlar solda **Dicle** deresi*

***Irak Türkü Türkmen yurdu** burası*

(Nevres, 2011: 20)

BÖLÜM IV

SONUÇ

Bu çalışmanın ana bölümü olan üçüncü bölümde Nevres'in şiirleri tema, biçim, dil ve üslup açılarından incelenmiştir. Nevres'in şiirlerinde ağırlıklı olarak işlenen aşağıdaki dokuz tema tespit edilmiş ve ağırlığına göre sıralanmıştır:

Aşk

Savaş

Üzüntü

Kerkük

Şikayet

Gurbet

Kader

Türklük

Türk dünyası

Türkmeneli

Vatan

Tespit edilen bu dokuz tema, Nevresin şiirlerinde, işlediği birçok tema arasında en çok oranda işledikleridir. Bunun yanında Nevres'in şiirleri biçim, dil ve üslup açılarından da incelenmiştir. Yapılan tema, biçim, dil ve üslup incelemesi üzerine birtakım tespitlere varılmıştır. Onları şöyle sıralayabiliriz:

Salah Nevres Irak Türkleri arasında yeni Türk edebiyatının özellikle serbest şiirin öncüsü olarak çok önemli bir yer tutmaktadır.

Salah Nevres'in şiirinde döneminin her şairi gibi en ağırlıklı olarak aşk teması yer almıştır.

Salah Nevres şiirlerinde hayatı boyunca ana vatani olan Irak'ın yaşamış olduğu savaşlardan yüksek derecede etkilenmiş bu da şiirlerine yansımıştır.

Salah Nevres'in 1969 yılında yaşadığı acı bir olay olan eşinin doğum yaparken vefat etmesi, Nevres'i içten sarsmış ve ciddi derecede şiirlerinde üzüntü temaları ile etkisini göstermiştir.

Salah Nevres dönem iktidarının baskılarından ötürü yurt dışına mülteci olarak çıktıktan sonra onda oluşan gurbet duygusunun etkisiyle gurbet konulu çok sayıda şiir yazmıştır.

Salah Nevres, memleketi olan Kerkük için de çok sayıda şiir yazmış, bunun da gurbet ile birlikte Nevres'in ana yurduna bağlılığı ve yurt sevgisi etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Salah Nevres yukarıda geçen temaların yanında duygularından etkilenerek şikâyet, kader, Türklük ve vatan temalarını şiirlerinde yine ağırlıklı olarak işlediği tespit edilmiştir.

Salah Nevres biçim bakımından yeni Türkmen edebiyatının öncüsü olarak şiirlerini ağırlıklı olarak tamamen serbest biçimde yazmıştır. Bunun yanında hece vezinli dörtlükler ikinci derecede yer almıştır. Bu çalışmada Nevres'in şiirlerinde serbest şiir ve dörtlüklerin biçimleri tespit edilmiş ve birer örnek verilmiştir.

Salah Nevres'in şiirlerinde çok sade ve açık bir dil kullandığını, şiirlerinde hiç dil ve yazım sapmalarına rastlanmamaktadır. Bununda ana nedeninin Nevres'in Irak Türkmen edebiyatında yeni şiirin öncülerinden olmasıyla ilişkilendirebiliriz.

Salah Nevres'in bu çalışmada şiirleri üzerinde yapılan üslup incelemesi üzerine şairin çok açık ve kolay anlaşılır sade bir dil kullandığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda Nevres'in şiirlerinden üslup türüne göre birkaç örnek verilmiştir.

Salah Nevres'in şiirleri üzerinde yaptığımız dil ve üslup incelemesi tespitlerini Nevres'in "*Şiirim*" başlıklı kendi şiir dil ve üslubunu açıklayan şiiriyle vurgulayabiliriz.

Salah Nevres'in yenici ve yaratıcı edebî kişiliğine ve edebiyat felsefesine dair tespitlerimize en açık örnek olarak şairin "*Genç Şaire Öğütler*" başlıklı şiirini gösterebiliriz.

Salah Nevres şiirlerini yazarken kimseden etkilenmediğini ifade etmiştir. Ancak kendisi bir edebiyatçı olarak Türk edebiyatçılarından Tevfik Fikret, Namık Kemal, Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhun, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Özansoy, Orhan Veli ve Cahit Sıdkı Tarancı gibi isimleri sevdiğini söylemektedir. Nevres'in şiirlerinde kimseden etkilenmediğini ifade etmesine karşın bu bağlamda Nevres'in Irak Türkleri arasında yeni edebiyata yönelmeyi bu isimlerden etkilenerek seçtiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akkoyunlu, Z. & Saatçı, S (1991). *Irak Muasir Türk Şairleri Antolojisi*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Anwar, İ. (2012). Irak'ta Türkçe eğitiminin dünü ve bugünü. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 2, 2.
- Apaydın, M. (1997). Ahmet Haşim'in Bir Günün Sonunda Arzu şiiri üzerine düşünceler. *Türkoloji Dergisi*, 12(1), 189-207.
- Apaydın, M. (2001). Asaf Halet Çelebi'nin Nûrusiyah şiirine bir bakış. *İlmî Araştırmalar*, 12, 17-29.
- Aydoğan, B. (1997). Mehmet Akif'in manzum hikayeleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 7-54.
- Aydoğan, B. (2016). *Türk edebiyatı üzerine makaleler*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aydoğan, B. (2020). Nigâr Hanım'ın Elhân Vatan Kitabı ve Vatan. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 91-115.
- Bender Oğlu, A. L. (1989). *Irak Türkmen edebiyatı tarihine bir bakış*. Bağdat: Kültür ve Tanıtma Bakanlığı, Genel Kültür İşleri Evi.
- Bayat, M. F. (1984). *Irak'ta Türkmen edebiyatı tarihi 1958-1964*. Bağdat: El-Humma Yayınevi.
- Çetin, N. (2014). *Şiir çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Dilçin, C. (2019). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hazar, M. (2007). Irak Türkmenlerinin dünü ve Türkçesi. *TurkishStudies*, 2/2, 358-364.
- Kafesoğlu, İ. (1984). *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kayıran, M. & Saygın, S. (2011). Irak Türkmenleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 273-292.
- Kazancı, M. Ö. (2018). Salah Nevres'in penceresinden Üçüncü Dünya Savaşını seyre koymak. *Kardeşlik Dergisi*, (341), 10-12.
- Kerküklü, H. (2011). Vatan ve gurbet şairi Salah Nevres. *Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (47), 24-25.
- Kopar, M. (2009). Bir Türkmen şehri Kerkük. *Avrasya Edütleri*, (36), 113-136.
- Köprülü, F. F. (1998). *Irak'ta Türkmen şairleri*. Bağdat: Genel Kültür İşleri Yayınları.
- Küzeci, Ş. (2006). *Kerkük şairleri (Irak Türkmen Şairleri)*. Ankara: Kültür Bakanlığı

Yayımları.

- Merdan, M. (1989). *Türkmen şiirinde izlenimler*. Bağdat: Genel Kültür İşleri Yayınları.
- Nevres, S. (1972). *Aynada zaman (şiir)*. Kerkük: Cumhuriyet Yayın Evi.
- Nevres, S. (1980). *Uzaktan geliyorum (şiir)*. Bağdat: El-Hurriye Yayın Evi.
- Nevres, S. (1987). *Üç yerli piyes (tiyatro)*. Bağdat: Kültür Yayınları Dizisi, 64. Genel Kültür İşleri Yayınları.
- Nevres, S. (1989). *Pencere (şiir)*. Bağdat: Genel Kültür İşleri Yayınları.
- Nevres, S. (2011). *Vatan bende yaşıyor (şiir)*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Özkan, N. (2009). Irak Türk edebî dilinin tarihî gelişimi. *TurkishStudies*, 4/8, 89-107.
- Özpay, A. (2007). Şair kimliğiyle Ali Çapan ve şiirleri üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (Basılı+Elektronik)
- Özyürek, R. (2003). Irak Türkmen kültürü. *Türk Dili*, 615, 272-288.
- Saatçi, S. (2003). *Tarihten günümüze Irak Türkmenleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Saatçi, Ö. (2018). *Irak Türklerinin varlık mücadelesinde bir irfan ocağı: Kardeşlik dergisi*. Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016 / Elazığ, (Bildiri kitabı) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 345-378.
- Sarıkahya, K. (1988). *Çağdaş Türkmen şairleri*. (Akt.: RawyarJabbari) 1. Cilt, Bağdat: Kültür ve Tanıtma Bakanlığı Türkmen Kültür Genel Müdürlüğü.
- Sarıkahya, K. (1978). *Irak Türkmen edebiyatı tarihi (1968- 1977) İnceleme ve Metinler/ Şiirler*. Bağdat: Kültür ve sanat Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü, Kültür Yayınları Dizisi 32.
- Sümer, F. (2016). *Oğuzlar (Türkmenler), tarihleri - boy teşkilatları - destanları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şakir, M. B. (1997). *Irak'ta Türkmen edebiyatı örnekleri*. Bağdat: Bağdat Kitap Evi Yayınları.
- TC Kültür Bakanlığı. (1996). *Başlangıcından günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi, Azerbaycan XX. Yy. yakın dönem edebiyatı ve Irak (Kerkük) Türk edebiyatı, VI. Cilt.*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turan, F. (2008). *Türk şiirinde kullanılan nazım türleri (divan şiiri, halk şiiri, yeni Türk şiiri)*. Genel ağ kaynağı -pdf formatında kitap-: <https://dokumen.tips/documents/tuerk-siirinde-kullanilan-nazim-sekilleri-ve-tuerleri.html>.
- Tuzlu, S. M. (2014). Irak Türkmen sözlü halk edebiyatında horyatın edebî ve musiki

- yapısı. *Cyprus International University, folklor/edebiyat*, 20(80), 221-244.
- Usta, H. İ (2003). Irak'taki Türklerin Türklerin Türkçe yayımları üzerine. *Türk Dili*, 615, 298-311.
- Qaybalıyeva, S. (2012). Irak-Türkman edebiyatında yeni şiirin tarihine bir bakış. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 358-366.

